

Adatok a keszthelyi munkásmozgalom történetéhez (1902–1914)

I.

Keszthely sokrétű és gazdag parasztmozgalmi részben ismertek már, újabb és széleskörű feldolgozásuk is hamarosan az olvasó elé kerül.¹ A város Tanácsköztársaság idejére eső történetét 1959-ben munkaközösség dolgozta fel, az első világháborút követő eseményekkel egyetemben.² Dolgozatunk Keszthely munkásmozgalmának eddig feldolgozatlan szakaszához igyekezett a forrásanyagot feltárni. Célkitűzésünkben adódik az események időrendi felsorolása, másrészt a kutatás számára nehezen hozzáférhető források idézése is. Forrásaink: az egykorú helyi újságok hírei, tudósításai, továbbá Keszthely város levéltárának korabeli anyaga.

Keszthely a XVII. század közepétől 1925. január 1-ig két egymástól független, önálló közigazgatási egységre oszlott: Keszthelyre és Keszthely-Polgárvárosra. Az utóbbit Kiskeszthelynek nevezték.³ A munkásmozgalom ismertető időszakában meg volt ugyan Keszthely igazgatási széttagoltsága, ettől azonban el kell tekintenünk és a továbbiakban a mai értelemben vett egységként kell Keszthelyt kezelnünk. A munkásmozgalmat ugyanis egy településen belül közigazgatási egységek szerint szétbontani lehetetlen. A továbbiakban tehát statisztikai, gazdasági és munkásmozgalmi szempontból is csak Keszthelyről beszélünk.

Keszthelynek az 1828–1937 közötti időszakra vonatkozó népesedési statisztikáját az 1. számú képen mutatjuk be.⁴ Jól szemléltethető a népesség számának fokozatos süllyedése, majd 1863-tól szabályos emelkedése. 74 év alatt a város lakossága megkétszereződött. Jankó János vizsgálata szerint 1881 és 1890 között a Balaton mellékén 1000 főre évi átlagban 38,52 születés és 28,19 halálozás esett. Az említett 10 év alatt mindössze 117 fő költözött be Keszthelyre,⁵ a város lakosságának számbeli gyarapodása tehát a természetes szaporulattal hozható kapcsolatba. A továbbiakban azt kell megnéznünk, mi az a gazdasági tényező, ami az ehhez szükséges kedvezőbb feltételeket megteremtette 1863 óta.

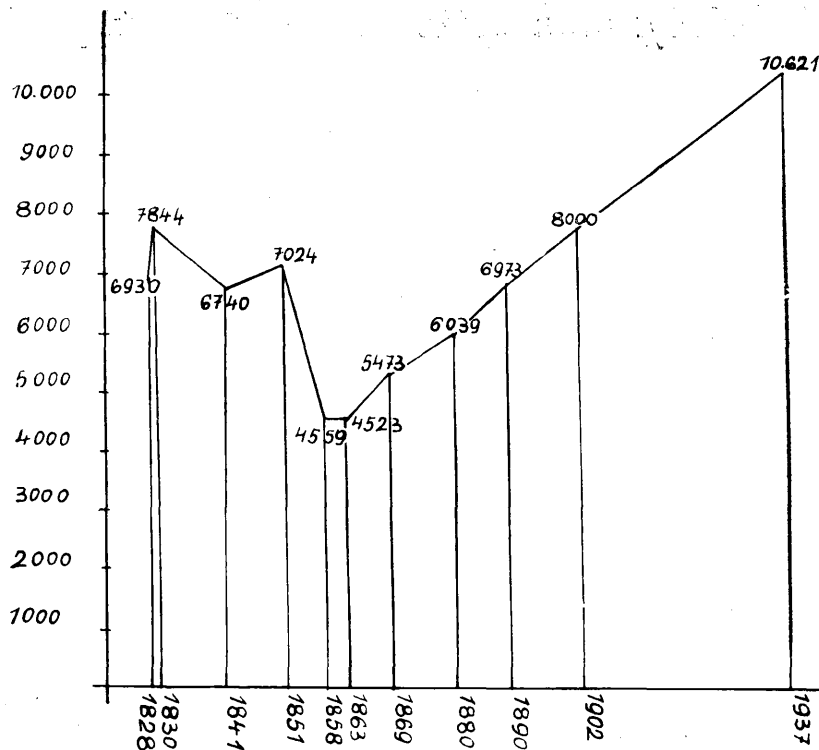
A város határa 13 627 katasztrális hold volt ezekben az években. A határból 11 458 katasztrális hold a Festetics hitbizományé, a 2686 katasztrális hold szántóterületből mindössze 1359 volt a város lakosságáé.⁶ 1890-ben 716 önálló földműves élt Keszthelyen.⁷ A földművesek száma régebben jóval nagyobb volt, azonban sokan költöztek ki közülük a környező hegyközségekbe, ahol jobb megélhetést találtak.⁸ Ez érthető. A népesség számának szaporodásával a paraszti gazdaságok földterülete annyira elaprózódott, hogy 1890-ben 1–2 holdas szántóterületekkel számolhatunk már. Ugyanekkor a földek növelésére a Festetics hitbizomány miatt Keszthely lakóinak nem volt lehetősége. Az önálló keszthelyi földművesréteg reménytelen helyzetét már a kortársak is látták és az iparban és a kereskedelembe vették felismerni Keszthely jövőjének gazdasági létalapját.⁹

Keszthely lakóinak jelentős része kézműves volt. 1883-ban 431 férfi és 22 nő foglalkozott kézműiparral. Az általuk termelt áru értéke ez évben 120 000 Ft-ra becsülhető.¹⁰ Az egy iparosra eső termelési érték ebből adódóan évi 265 forint körül mozoghatott. Nem csoda tehát, hogy a keszthelyi kisiparosoknak alig egynegyed része tudott megélni a saját iparából.¹¹ A keszthelyi kézműipar hanyatló tendenciáját mutatja, hogy az iparosok száma 1890-ben már 430-ra csökkent le.¹² 1904 és 1908 között 28 keszthelyi iparos ment külföldre megélhetést keresni.¹³ A mondottakkal függ össze, hogy az ipari tanulók száma is csökkent. 1907-ben még 22 ipari tanuló volt Keszthelyen.¹⁴ 1911-ben már 9-re apadt le a számuk¹⁵, 1918-ban meg háromra¹⁶.

A mondottakból látjuk, hogy Keszthely munkaeréjét sem a paraszti gazdaságok, sem a kézműipar nem tudta kellően foglalkoztatni. A városban adódó egyéb munkalehetőségeket is meg kell néznünk ebből a szempontból. 1848-ban a keszthelyi Városi Tanács hitelesítette ugyan egy felállítandó szivargyár üzleti könyveit¹⁷, a gyár azonban tudomásunk szerint működését nem kezdte meg. Amikor 1896-ban kimutatást készítettek Zala megye ipari vállalatairól és gyárainról, a kimutatásban Keszthelyt a Reischl-féle sörgyár képviselte csak, melynek évi termelése 3230 hl¹⁸. A gyárnak csak egyetlen sörfőző mestere volt¹⁹. Ugyanekkor Nagykanizsán 1892-ben alakított sörgyár évi 20 000 hl-t termelt, természetes, hogy hamarosan megszerezte a balatoni piacot is²⁰. 1911-ben az évi félmillió hl termeléssel dolgozó budapesti Dreher sörgyár főlerakatot létesített Keszthelyen is²¹. Világos, hogy a konkurrenciaharcban a kisebb tőkés keszthelyi gyár maradt a vesztes és működését hamarosan meg is szüntette.

Regensperger Ferenc 1900-ban alapított gépesített kékfestő üzemet²². Ez a kezdeti sikerek ellenére reménytelen vállalkozás volt. A balkáni piacon a század első éveiben ugyan jó fogyasztóra talált az üzem, hiszen a népviselet ott még elevenen élt. 1904-ben a megnagyobbított és korszerűbben gépesített üzemet a Polgárváros területéről Keszthelyre helyezték át²³. A balkáni piac kiesését munkásingek gyártásával igyekeztek pótolni az első világháború idején²⁴, a vállalkozás azonban csakhamar megszűnt.

A város lakóinak foglalkoztatottsága szempontjából nem jelentős a század elején alapított Berényi-féle téglagyár sem, amely később Regensperger Ferenc tulajdonába

1. Keszthely lakossága, 1828—1937
1. Bevöklörung von Keszthely, 1828—1937.

1. La population de Keszthely, 1828—1937.
1. Население Кестхей с 1828 до 1937 г.

került²⁵. Hasonló a helyzet Regensperger 1909-ben alapított gőzmalomával is²⁶.

Jelentéktelen volt a foglalkoztatottság szempontjából a balatoni halászat is, hiszen 1890-ben mindössze 11 halász élt Keszthelyen. A halászatnak a népelelmzésben viszont tagadhatatlan a szerepe, mert az említett évben 4 hal-kereskedő is lakott Keszthelyen²⁷. Nem változtatott a helyzeten a Balaton Halászati RT 1899-ben történt megalakítása sem, bár a Halászati RT telephelyét létesített városunkban is. A részvénytársaság 22 hűzőhálóval kezdte meg a működését, amit 7 telephelyen osztott szét²⁸.

A keszthelyi kereskedelem komoly múltra tekinthet vissza, Keszthelyen átmenő országút kapcsolta össze a Kárpát medencét a Balkánnal és Itáliával²⁹. A várost érintő átmenő országúti áruforgalom jelentős lehetőségeket biztosított. Ennek tulajdoníthatjuk, hogy már a XIV. századból névszerint ismerjük a keszthelyi kereskedőket, akik üzleti útjaik során távoli országokba is eljutottak³⁰. A buda—trieszti vasútvonal, a „Déli vasút” 1861-ben történt megnyitása egy csapásra megváltoztatta a keszthelyi kereskedelem lehetőségeit. A vasútvonal nem érintette Keszthelyt, másrészt a vasúti szállítás lényegében olcsóbb, mint az országúti. A vasút megnyitásának napján már 50 000 mérő kukoricát szállítottak Budáról Triesztbe³¹. A megszűnt átmenő áruforgalomból adódó veszteséghez járult az is, hogy a megváltozott közlekedési viszonyoknak megfelelően a termény és borkereskedelem új központja a század végén Tapolcán alakult ki³².

Nem sokat segített ezen az sem, hogy 1888-ban megépült a Keszthely—baaltonszentgyörgyi szárnyvasút³³, amit 1903-ban Tapolcáig hosszabbítottak meg³⁴.

A keszthelyi kereskedelem számára nem maradt más lehetőség, mint a helyi és a szűkebb környékből adódó igények kielégítése. 1890-ben 89 kereskedő élt Keszthelyen, akiknek ágazati megoszlása már az említetteknek megfelelően alakult³⁵. Ez a kép az első világháború után csak annyiban módosult, hogy az idegenforgalom növekedésével együtt növekedett az élelmiszerkereskedések száma is³⁶.

A keszthelyi közhivatalok és iskolák munkaerőszükséglete korlátozott, és elsősorban értelmiségi síkra szorítkozó volt³⁷. A gyér forrásanyag segítségével hézagosan rekonstruálható gazdasági szerkezet a maga hiányosságai ellenére is elárul annyit, hogy Keszthelyen kevés volt az önálló gazdasági létalap, a lakosság zöme bér munkából élt. A paraszti gazdaságok, az ipar és a kereskedelem csak kis hányadát köthette le a helyi munkaerőfeleslegnek, amely a mondottak miatt kénytelen volt a várost fojtogatóan körülölelő Festetics hitbizomány által nyújtott munkalehetőségeket is igénybe venni.

A mezőgazdasági munkalehetőségekkel kapcsolatban el kell mondanunk azt, hogy a statisztika szerint az átlagos mezőgazdasági napszámber Zala megyében, amelyhez akkor Keszthely is tartozott, 1 korona 17 fillér és 1 korona 37 fillér körül ingadozott³⁸. Ehhez hozzá kell azonban tennünk azt, hogy a mezőgazdaság csak időszakos és

korlátozott mértékű munkalehetőséget tudott biztosítani. A mezőgazdasági napszámások évi keresetét 130—180 forintra, vagyis 260—360 koronára szokták becsülni az 1890-es években.³⁹ Érthető tehát, hogy a munkanélküliek segélyezése állandó problémája Keszthelynek.⁴⁰

Keszthely gazdasági életének a fentiek ellenére is kellett valami vonzóerejének lenni, ami pár évtized alatt megkészserezte a lakosság számát, mint a bevezetőben említettük. A magunk részéről ezt a gazdasági vonzóerőt az idegenforgalomban keressük. A keszthelyi idegenforgalom 1846-ban kezdődött meg, amikor megépült az első balatoni fürdőház és közelében vendéglőt is nyitottak a fürdővendégek számára.⁴¹ A Kisfaludy gőzhajó rendszeres járatai révén 1846-tól javult ugyan a város közlekedése, azonban csak a Déli vasút megnyitásától 1861-től lett korszerűbb kapcsolata városunknak a külvilággal.

1862-ben Horváth Imre keszthelyi építőmester új fürdőházat épített a tóra,⁴² kőből épült nyári színház is készült ekkor, „a fürdő közönség nem csekély élvezetére”,⁴³ A mai szabadtéri színpad helyén állott Keszthely első színháza.⁴⁴ 1861-ben épült az első villa Keszthelyen, melyről még a Vasárnapi Újság is megemlékezett.⁴⁵ A karlsbadi porcelángyárban finom és izléses étkészletek készültek „Keszthelyi emlék” felirattal⁴⁶ Mindez azt mutatja, hogy 1861-től az idegenforgalom már gazdasági tényezőként hatott Keszthelyen.

1864-ben a mai Szigetfürdő helyén elkészült az újabb fürdőház, amit 1869-től részvénytársaság vett kezelésbe.⁴⁷ 1870 és 1880 között Csónakázó és Korcsolyázó Egylet, Takkarékpénztár, Kaszinó, Szépművészeti Egylet alakult Keszthelyen.⁴⁸ Az első magánkezdemenykezésekhez Keszthely város is csatlakozott: 1883-ban a Festetics hitbizománytól megszerezte a mai balatonparti park területét⁴⁹ és a mai fürdőváros fő vonzóerejét jelentő parkot telepítette oda.

1888-ban a balatonszentgyörgy—Keszthelyi vasútvonal kiépülése megkönnyítette a város megközelíthetőségét, újabb lendületet kapott a keszthelyi fürdőélet. Városi kezelésbe került a balatoni strand, 1892-ben megépült a ma még működő Hullám és Balaton szálló a tó partján. Ekkor készült az új partvédőmű, gőzhajó kikötő és a parti sétány is.⁵⁰ 1903-ban a balatonszentgyörgyi vasútvonalat Tapolcáig építették ki, ismét jelentősen javult a város közlekedése. Ezt követte a vasúti vendéglő és szálloda építése, a városban már működő Hungária és Amazon szállodák tehermentesítésére.

Keszthely 1870 óta be volt kapcsolva az országos távíróhálózatba,⁵¹ 1907 óta pedig az országos távbeszélő hálózatba is.⁵² Ebben az évben kapott villanyvilágítást a város, melyhez saját áramfejlesztő telepe biztosította az áramot.⁵³ 1908-ban nyílt meg a keszthelyi mozgóképszínház.⁵⁴ A város utcáit a fürdőidényben rendszeresen öntözték.⁵⁵

Bár a fürdőélettel kapcsolatos statisztikai adatok sajnos hiányoznak még, jogosan tételezhetjük fel, hogy az idegenforgalomból adódó közvetlen és közvetett feladatok voltak azok, amelyek Keszthely munkaerejének zömét leköthették. Aligha vitás az is, hogy az idegenforgalom volt az a gazdasági tényező, ami Keszthely népesedésének említett, kedvező alakulását elősegíthette.

Jól alátámasztja mindezt az 1. számú képen bemutatott népesedési grafikon. A keszthelyi paraszti osztály kiköltözése a szomszédos szőlőhegyekbe, a grafikon szerint 1851—1858 között következhett be. Nem véletlen, hogy a népesség számát jelölő vonal 1863-tól, tehát nagyjából a keszthelyi idegenforgalom fellendülésétől, teljesen egyenesen emelkedik, ez kellően alátámaszthatja a feltételezéseinket.

A város vázolt gazdasági szerkezetének tulajdoníthatjuk, hogy a keszthelyi munkásmozgalom első eseményével viszonylag későn, csak 1902-ben találkozunk. A korábbi adatok látszólagos munkásmozgalmi vonatkozásuk ellenére is a parasztmozgalmakhoz sorolhatók. Sebessy Kálmán premontrei tanár esetére gondolunk itt, akit 1849-ben kommunista elvei miatt állítottak a Megyei Bizottmány elé.⁵⁶ Ismerjük az ellene felhozott vádat is: nemzetőröket toborzó beszédeiben földosztást követelt. Sebessy a vád alól természetesen tisztázhatta magát.⁵⁷

A vázolt képnek felelt meg a Keszthelyre járó napilapok mennyiségi és minőségi összetétele is. 1896-ban 249 db magyar és 86 db németnyelvű napilap járt Keszthelyre. Ezek a lapok nagyobb hányadukban kormánypártiak voltak, kisebb részben polgári ellenzékiek.⁵⁸ Munkásmozgalmi szempontból pozitívnek minősíthető újság még 1899-ben sem járt ide.⁵⁹

A keszthelyi munkásmozgalom megindulásának az adott lökést, hogy a Szociáldemokrata Párt vidékünkön is megkezdte működését. A keszthelyi építőipari munkások 1902. szeptember 23-án megkísérelték megalakítani a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének keszthelyi csoportját. A szakegylet megalakítását a hatóság nem vette tudomásul,⁶⁰ így 1904-ben újból meg kellett azt alakítani. A keszthelyi hírlap 1903. május 3-iki számában olvashatjuk:

„A nemzetközi szocialisták a múlt vasárnap népgyűlést tartottak Nagykanizsán a Deák téren. A népgyűlés, melyen kb. 1000 ember vett részt, Vadász József május 1-je megünneplésének a szocializmus szempontjából való jelentőségét fejtegette és buzdította elvtársait, hogy május 1-jét ünnepeljék és tüntető körmenetet rendezzenek. Utána Malasits Géza budapesti szocialista agitátor beszélt a katonai javaslatok ellen és az általános szavazati jog behozatala mellett; és pedig oly készültséggel, mint egy parlamenti szónok. Nagy tetszést fogadott hosszú szónoklata után még Kovács József és Vadász József is szóltak a katonai javaslatok és az általános választói jog kérdéséhez”.

A Keszthelyi Hírlap 1903. június 7-i számában rövidke, de jelentős hírt olvashatunk: „a szocialisták nemcsak Keszthelyen, hanem Veszprémben is szervezkednek. Megyei szociáldemokrata pártot alakítottak.”

A meginduló politikai munkával lehet összekapcsolni, hogy a keszthelyi kereskedelmi alkalmazottak 1903. június 12-én tüntettek a hosszú munkaidő ellen. A tüntetésről így ír a Keszthelyi Hírlap⁶¹:

„...az alkalmazottak tegnapelőtt este 8 óra után gyülekeztek s népes tüntetésben adtak kifejezést nem tetszésüknek. A tüntetőkhöz csatlakozott a nagy számú sétáló közönség is, úgy hogy a Kossuth Lajos utcán valóságos emberáradat hullámozott. Igazán nem értjük miért nem lehetne az alkalmazottak kérését teljesíteni. Utóvégre reggel 5 órától este fél 10-ig, tehát több mint 16 óráig munkában állni mégsem emberséges dolog. A teherhordó állatot is előbb hajtják nyugalomra”.

1903. augusztus 2-án a „Keszthelyi Munkásképző Egylet táncmulatságot tartott. A rövidke újsághír⁶² Steiner Ferenc nevét említi meg Gurkó Jakabbal egyetemben, mindketten kiemelkedő alakjai voltak a keszthelyi munkásmozgalomnak.

Steiner Ferenc volt az elnöke annak a népgyűlésnek, melyet a „Testvériség” munkásképző egylet 1903. augusztus 30-án tartott Keszthelyen. A népgyűlés plakátjairól így emlékezik meg a Keszthelyi Hírlap⁶³: „A tegnapi szenzáció. A keszthelyi szocialisták mozognak. Egyre több életjelt adnak magukról. Tegnap nagy szenzációt keltettek kiragasztott plakátjaik, melyek a mai népgyűlésre hívják meg a közönséget. A falragaszok így szólnak: Előre! A világozágnak. Polgárok, Munkások! 1903. augusztus 30-án du. 4 órakor Keszthelyen a vásártéren nyilvános Népgyűlést tartunk, a következő napirenddel; 1. Mit akar a Szociáldemokrácia, 2. A földművelők helyzete. 3. Általános titkos választási jog. 4. politikai helyzet és a sajtó. Az egybehívók. Polgárok, Munkások! A jelen politikai helyzetet meg kell ragadnunk, hogy a nép is tényezője lehessen az ország ügyeinek intézésében, melynek következtében szükséges, hogy mindnyájan ott legyünk, olvadjunk egybe az érzésben, a fölkiallításban, hogy nem lesz addig nyugalom Magyarországon, míg az általános titkos választási jog törvénybe iktatva nincs. Éljen a világot megváltó nemzetközi szociáldemokrácia!”

A népgyűlés lefolyásáról egy héttel később tudósít az újság⁶⁴, adjuk át annak a szót: „A múlt vasárnap délután a keszthelyi „Testvériség” szociális irányú munkásképző egylet népgyűlést tartott, melyen 3—4 ezer ember vett részt. A nagyszámú tömeg, melynek felét a környékből bejött polgárság képezte, figyelemmel kísérte a gyűlés lefolyását.

A népgyűlés elnökének Steiner Ferencet, jegyzőnek Szemere Lajos jogszigorlót, és Telcs Árpád keleti akadémiai hallgatót választotta meg.

Az első szónok Malasits Dezső budapesti szocialista volt, akit a központ küldött ki. Másfél óras beszédében fejtette ki a szocializmus eszméit, továbbá Magyarország gazdasági és politikai helyzetét.

Az ország rossz közigazdasági viszonyát három

szempontból vezeti le: az elszegényedésből, a kivándorlásból és a katonaságból.

Majd Keszthely város gazdasági és kulturális viszonyairól szól, hol szerinte egy keszthelyi lap, „papiros darab” sötét klerikalizmusával akarja butává tenni a népet. Ez a lap — így beszél róla — a Balaton vidék, mely a szeretetet és testvériséget hirdeti, holott soraiban a vallás elleni izgatás dühöng. Nem támadom tovább e papiros darabot, mert még elbizakodottá lesz, azt gondolja, hogy még valami...

A beszédet sokszor szakította félbe óriási taps, éljen, végeztével pedig a második szónok, Steiner Ferenc az óriási zajban alig tudott szóhoz jutni.

Ezután Steiner Ferenc beszélt szenvedéllyel, s oly erősen kelt ki a klerikalizmus ellen, hogy Hajdú Fülöp hatósági kiküldött kénytelen volt mérsékleire inteni.

A gyűlés befejezte után a tömeg rendben szétoszlott.

„Este Lassale-ünnepélyt tartottak az egyleti helyiségükben, melyen vagy 300 ember volt együtt.”

Az említett egyleti helyiségről közelebbit nem sikerült megtudnunk. 1903. szeptember 20-án a „Testvériség” a Zöldfa vendéglő kerthelyiségében rendezett tréfákkal egybekötött mulatságot⁶⁵, lehet, hogy itt tartották az említett „Lassale-ünnepélyt” is.

Az 1903. október 25. előtti napokban nagy vörös plakátok jelentek meg a keszthelyi házak falán. Sajnos ezekből sem kerülhetett be példány a Balatoni Múzeum Adattárába, így szövegüket a Keszthelyi Hírlap leírása⁶⁶ nyomán kell adnunk: „Fel a küzdelemre! Polgárok! Munkások! — 1903. október 25-én délután 3 órakor Keszthelyen a vásártéren nyilvános népgyűlést tartunk a következő napirenddel: 1. Keresztény szocializmus. 2. Mért szegény a nép. A sajtó. 3. A visszatartott katonák. — Az egybehívók. — Polgárok, Munkások! jöjjetek tömegesen a népgyűlésre! Éljen a világot megváltó nemzetközi szociáldemokrácia!”

A népgyűlés lefolyását S(ági) J(ános) ismerteti a Keszthelyi Hírlap hasábjain⁶⁷: „A Munkásképző egyesület cím alatt szervezkedett helybeli szocialisták a múlt vasárnap rövid időn belül már a második népgyűlésüket tartották a budapesti szociális központ kiküldöttjének szereplése mellett.

A szocialisták helybeli agitálása e népgyűlésekkel komoly jelenség, mellyel mint az eseményekkel való hű beszámolásra hivatott lapnak, foglalkoznunk kell.

Nagy, vörös plakátok hirdették a gyűlést. Az érdeklődést tehát felkeltették, csak azért is, mert a híre járt, hogy Weltner Jakab, a híres szocialista agitátor jött meg beszédet tartani.

A szép időben rengeteg ember tódult a vásártérre.

Egy része azért, hogy eleven szocialista beszédét akarta hallani, a másik része pedig azért, mert szél-tében beszéltek, hogy a katolikus legényegylet tüntetésre készül, melynek tagjai, hogy a keszthelyi társadalmi élet képe még cifrább legyen, keresztény szocialistáknak nevezkednek.

A gyűlést Gurkó nevű iparossegéd nyitotta meg. Kérte a hallgatókat, hogy a szónokot nyugodtan hallgassák meg. Ezután Weltner Jakab lépett az emelvényre. Az ember a híre után valami bőszt vad-embernek hinné, megjelenése azonban igénytelen, nyugodt modorú, munkásforma ember.

Szenvedély nélkül kezd beszédbe és ügyet sem vett arra a kiáltozásra, amit 30—40 legényegyleti tag⁶⁸, köztük állami tisztviselők rendeztek. A munkások érdekeiről beszél, aki elfogulatlanul hallgatja azt tapasztalja, hogy a meggyőződés beszél belőle.”

A Balatonvidék, ez az egyházi tulajdonban levő és klerikális irányítású hetilap aggódva figyelte a szocializmus előretörését. Az említett nagykanizsai népgyűlésről írja⁶⁹: „A szocializmus, a társadalmi rend és béke ez esküdt ellensége, fölforgató karmát vidékünkre is kiterjeszti... A veszedelmes epidemia tehát terjed. Határaink felé közeleg. Sőt már itt is mozog. Biztos értesüléseink szerint írhatjuk, hogy titkos küldöttjeik városunkat is szerencsétlenni szándékoznak. Híveik már vannak és mozgolódnak is.” A Balatonvidék 1903. szeptember 13-i számában nagy cikksorozat indult „Szociális tanulmányok” címmel.⁷⁰ A cikksorozatban a névtelen író a katolicizmus szempontjából kísérte megcáfolni a szocializmust.

Az 1903. december 20-át megelőző héten nyomdász-sztrájk volt Keszthelyen, a keszthelyi lapok egy hétig nem jelenhettek meg. A sztrájkjal kapcsolatban rövidke sajtótájékoztatóban érdekes mondat van⁷¹: „Bebizonyosodott azonban, hogy a szervezett sztrájkjal szemben a vidék apróbb munkaadói tehetetlenek. A munkás a szakegylet sztrájk alapján a munkaszünet alatt heti bérének legnagyobb részét megkapja”.

Mint említettük már, a keszthelyi építőipari munkások 1902-ben megkísérelték a szakszervezet alakítását, ezt azonban a hatóság akkor nem vette tudomásul. A szakszervezet 1903-ban illegálisan dolgozott és 106 tagja 1017 korona 60 fillér tagsági díjat fizetett be. A Szociáldemokrata Párt 1903-as kongresszusán elfogadott szervezeti szabályzat kimondta, hogy a párttagok kötelesek szakszervezethez tartozni.⁷² Ilyen körülmények között legalizálni kellett a keszthelyi építőipari munkások szakszervezetét is. Virág Vendel elnök és Csöngé Lajos jegyző az előírásoknak megfelelően jelentették is Keszthely elöljáróságának, hogy 1904. március 15-én

megalakították a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének Keszthelyi Csoportját.⁷³ A bejelentést a hatóság tudomásulvette és a továbbiakban a Szakcsoport legálisan működhetett már.

Szendefi Árpád, aki a Tanácsköztársaság idején a keszthelyi Testvériség szerkesztője volt, a Szakcsoport tagjai közül Bődör Ferenc, Bődör István, Csöngé Károly, Csöngé István, Papp Lajos, Halász Lajos, Egyed Gyula, Paál Sándor, Paál László és Virág Ferenc nevére emlékszik vissza.⁷⁴ Az 1876-ban Keszthelyen született Paál Sándor a Balatoni Múzeum Adattárában őrzött tagkönyve szerint 1904. április 17-én lépett be a komáromi Szakcsoportba és 1904-ben heti 20 fillér tagdíjat fizetett. Paál Sándor a Tanácsköztársaság idején a keszthelyi direktórium tagja volt. Szakszervezeti tagkönyvét a 2. képen mutatjuk be. A munkaidő és munkabérek kiharcolásáért 1904-ben sztrájkba léptek a magyar államvasút dolgozói. Április 19-én a sztrájk már az egész országra kiterjedt.⁷⁵ A sztrájkhoz csatlakoztak a keszthelyi állomás dolgozói is. Április 20. és 24. között a Balatonszentgyörgy—tapolcai vonalon megszűnt a vasúti forgalom.⁷⁶ Április 24. után a nagykanizsai ügyészség „hivatalos kötelesség megtagadása” címén vádat emelt a keszthelyi vasutasok ellen. A nagykanizsai törvényszék ugyan felmentette a vádlottakat⁷⁷ az ügyész azonban fellebbezett az ítélet ellen. A Kuria 1905. április 23-án hozott felmentése után foglalhették csak el a vádlottak munkahelyüket.⁷⁸ Szabadlábra került Radnóti Ödön állomásfőnök, Peller Imre és Dévány Pál tisztviselő, Nagy Endre állomási felvigyázó, Bujdosó Pál raktárnok, Rákos Vince fűtőházi főnök, Ferenczin István, Erdélyi Dániel, Kopcsándi Sándor, Papp Ferenc és Laki József MÁV. alkalmazott.

1904-ben vasárnapra esett május 1-e, így a munkásság az eddigieknél nagyobb arányú ünnepekre készülhetett. Május 1. megünneplésére plakátok hívták fel Keszthely dolgozóinak figyelmét. Az említett plakátok szövegét csak a Keszthelyi Hírlap őrizte meg számunkra,⁷⁹ eredeti példány nem maradt fenn belőlük, így csak az újság nyomán közölhetjük a falragasz szövegét: „Munkások! Elvtársak! Május esejét, a munka világ ünnepélyt, az egész világ öntudatos munkássága megünnepli. E napon szünetelni kell a munkának mindenütt és a munkásoknak nem szétszakadozva, külön csoportokba oszolva, hanem együttesen egy táborban kell a nagy naphoz méltóan ünnepelniök. Legyen ez a nap rabigában görnyedező proletariátus nemzetközi szolidaritása, a szociáldemokrácia mindnyájunkat egybeforrasztó ereje hatalmas gondolatának szentelve. Békésen ünnepeelve tüntetnünk kell az általános választó jog, a 8 órás munkaidő és a tisztességes mun-

Tagkönyv sz. 144
Mitgliedbuch Nr.

Név *Paál Sándor*
Name

Születéshelye és éve *Biala m. 1876*
Geburtsort und Jahr

Belépett *1904*
Eingetretten

Kiállított *1904*
Ausgestellt

Paál Sándor
Titkár. — Secretär.

Paál Sándor
Elnök. — Präses.

A helyi csoport meghívója. — Vertreter der Localgruppe.

kás törvények beiktatása mellett. Gyülekezés a vásártéren reggel 5 órakor, indulás 6 órakor a városon keresztül a Balaton-partra, hol szavalt és zászlóavatás lesz megtartva. Munkások! Ne hiányozzon a munkásság ezen világünnepélyéről senki. Mutassuk meg, mekkorára növekedett táborunk. Mutassuk meg, hogy valamennyien testvérek lettünk, akik együtt küzdve akarunk magunknak boldogabb jövőt teremteni. Jelenjete meg valamennyien. Éljen a nemzetközi szociáldemokrácia! A pártvezetőség.”

Ez a falragasz egyébként az első olyan dokumentum, melyben a keszthelyi szociáldemokrata pártvezetőségről olvashatunk. A korábbi plakátokon „az egybehívók” aláírása szerepel.

2. Paál Sándor szakszervezeti tagkönyve 1904-ből.

2. Fachvereinungs-Mitgliedbuch Sándor Paál's von J. 1904.
2. Lirset d'adhérent au syndicat de Sándor Paál, de 1904.
2. Профсоюзный членский билет Шандора Пала из 1904

A keszthelyi járási főszolgabíró 1904. április 28-án kelt végzésében az előkészület ellenére megtiltja, hogy „Steiner Ferenc és társai május hó 1-én reggeli 6 órakor jelző táblákkal, nemzeti és vörös színű zászlókkal felszerelve munkás körmenetet” rendezzenek. A végzés ellen természetesen 15 napon belül fellebbezni lehet.⁸⁰ Kulin Sándor 1919. május 1-én tartott beszédéből értesülünk arról, hogy a munkásság a főszolgabírói végzés ellenére is megkísérelte a felvonulást, melyet a csendőrség brutálisan szétvert.⁸¹

Május 1-én este az építőmunkások szakegylete zártkörű táncmulatságot tervezett a Sörtkertben.⁸² Nem tudjuk, hogy a délelőtti események lehetővé tették-e a tervezett mulatság megtartását?

„A Keszthelyen szervezett szociális pártvezetőség már lapot is akar szerkeszteni. Előfizetési felhívást bocsátottak ki, amely többek között ezeket írja: Június 5-én, vasárnap Testvériség címmel hetenkint 8 oldalon megjelenő lap fogja köszönteni a jogtalan, elnyomott ipari- és földművelő munkásokat, hogy védelmezője, érdekeinek megóvója legyen az egyenlőtlen társadalmi harcban. Ha végig pillantunk, bár számban még piciny, de akaratan, tetterőben biztató reményeket nyújtó táborunkban úgy látjuk, hogy pártunk rohamosan növekedik, de nincs helyben sajtó ki minket oltalmazva, érdekeinket védve szólónk lenne, sőt még a sajtó terén is az elnyomatásnak vagyunk kitéve —, ezért megindítjuk a Testvériséget, „írja a Keszthelyi Hírlap és hozzáteszi, hogy az új lap szerkesztője Steiner Ferenc szabó lesz.⁸³ A hézagos forrásanyag sokszor nehezen hozzáférhető mozaikszemeiből nem mindig lehet összerakni a teljes képet. Nem sikerült például megállapítani, hogy mért nem valósulhatott meg a keszthelyi szociáldemokraták lapkiadási szándéka. Annyit tudunk csupán, hogy a Testvériség csak 1919. március 21. után jelenhetett meg.

A megerősödött szociáldemokrata pártnak ekkor saját helyisége volt már, mint egy valamivel későbbi újsághírből megtudjuk. Gurkó Jakab szeptember 18-án felolvasta a párthelyiségben Lakner László, A jövő háborúja című írását.⁸⁴

1904. június 5-én a keszthelyi szervezett munkások népgyűlést akartak tartani a keszthelyi vásártéren. A gyűlés tartását a járási főszolgabíró megtiltotta. Indoklásában hivatkozik a keszthelyi „építő-

3. Keszthelyi szociáldemokrata népgyűlés plakátja, 1904. dec. 11.
 3. Plakat der sozialdemokratischen Volksversammlung von Keszthely 11. Dez. 1904.
 3. L'affiche de la réunion publique de socialdemocrates de Keszthely, datée du 11 décembre 1904.
 3. Афиша социал-демократического митинга в Кестхее, 11-о декабря 1904 г.

munkások által előidézett bérharcokból még mindig észlelhető" sűrűlódásokra is.⁸⁵

A vázolt sűrűlódások háttere eléggé tisztázható. A nagykanizsai építőipari munkások 1904 tavaszán mozgalmat indítottak, hogy a munkaadók csak olyan munkásokat alkalmazzanak, akik tagjai a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének.⁸⁶ Ez a mozgalom visszhangra talált Keszthelyen is. A keszthelyiek még tovább mentek és a munkakörülményeket, munkabérekét is rögzíteni kívánták. Így írja ezt le a Keszthelyi Hírlap⁸⁷:

„Még a múlt nyáron történt, hogy az építő munkások keveselven a munkabért, sztrájkba léptek. Az idén ki akarván kerülni a sztrájkot, mielőtt a tavaszi munka megkezdődött volna, megállapították az építőmunkások és rokonszak-munkásainak munkarendjét és árszabályát. A bennfoglalt feltételek mind magukra, mind a munkaadóra elég méltányosak. A 15 pontra osztott munkarend, illetve árszabályból kiemeljük a következő pontokat. Építő munkások és rokonszak-munkásainak munkarendje és árszabálya. — A munkaidő reggel hat órakor és ettől kezdve este hat óráig terjed, egy órai ebéd idő, fél órai reggeli szünidő, mely időre munkabér nem jár. — A fizetés óránként történik, következőleg: két tétel szerint, vagyis a minimális órabér óránként három éven aluli segédeknek 32 fillér; három éven felüli gyakorlattal bírónak 36 fillér; továbbá a vakolóknak 40 fillér. — Túl órázás esetén vagy vidéki munkánál 30%-os béremelés. — A sztrájkból kifolyólag a munkából 3 hónapon belül senki el nem bocsájtható. — Idegen munkások csakis a megválasztott bizalmi férfiú, mely minden épületen egy és ugyanaz, beleegyezésével vehető igénybe. — Általános napszámber és akord-munka eltörleendő. — Ácsok és cserépfedők minimál munkabére 30—40 fillérig változás nélkül. Az árszabályt a munkaadó nagyrésze már elfogadta, s így tavaszi építkezéseknek misem áll útjában”.

A Keszthelyi Hírlap rosszul értesült, mert a segédek követelését a keszthelyi munkaadók közül csak egy fogadta el, a segédek sztrájkba léptek április végén, illetőleg vidéki munkahelyeken helyezkedtek el.⁸⁸ Júniusban újabb építőipari sztrájk volt Keszthelyen, amely 3 hétig tartott.⁸⁹

Figyelem!

Polgárok, Munkások, Elvtársak!

1904. év december 11-én délután 2 órakor a vásártéren

**nyilvános
NÉPGYŰLÉST**

tartunk a következő napirenddel:

1. A Politikai viszonyok.
2. Az általános választási jog.

AZ EGYBEHÍVÓK.

Polgárok, Munkások, Elvtársak!

Agítadjatok a gyűlés érdekében, hogy inpozans legyen. Tömörüljünk munkatársak a jogaink megvédésére. Van szó, védeimezzük meg egyedüli fegyverünket a szószabadságot, hisz jogfosztottak vagyunk, meg ezt a kis szabadságunkat is megpesszák, megszünt minden erőnk. Választási jog kell az elnyomott népek, hogy beleszólhassunk a Tisza croszakos tetteibe. Népkepviselet kell nem pedig osztály érdekek.

Fel polgárok és munkások a népgyűlésre, emeljék mi fel tiltakozó szavunkat TISZA croszakossága ellen.

1904 szeptember végén a Keszthelyi Hírlap nyomdájának dolgozói sztrájkoltak. Ezt a sztrájkot részletesen leírja az újság.⁹⁰ A nyomdatulajdonos egy segédet kevesebb fizetésért szerződtetett, mint amit a nyomdászok országos szakszervezete előírt. A tulajdonos azzal érvelt, hogy a felvett segéd rossz munkaerő lévén, a kikötött bért nem érdemli meg. A nyomda dolgozói tudomást szereztek az esetről, sztrájkba léptek és jelentették az esetet a budapesti központnak. Budapestről kiküldött jött le, aki kötelezte a tulajdonost a megállapított bér kifizetésére. Ez meg is történt, de a tulajdonos egyidejűleg felmondott a segédnek. Ennek hatására a nyomda személyzete nemcsak a munkaviszonyát bontotta fel, de Keszthelyről el is távozott.

A Balatoni Múzeum egy új szerzeményű plakátjából⁹¹ (3. kép) szerzünk tudomást arról, hogy a keszthelyi szociáldemokraták 1904. december 11-én délután 2 órára népgyűlést hirdettek.

A gyűlésről így számol be a Keszthelyi Hírlap⁹²: „A helybeli szocialisták a múlt vasárnap a vásártéren népgyűlést tartottak. Noha az eső szitált mégis összesereglett 4—500 ember. A szocialisták fővárosi szónokot vártak, de a központban annyira el voltak foglalva, hogy a szónok nem jöhetett. Ezért Végh József pécsi kőművesegéd jött meg, aki 1 óráig beszélt az ismeretes szocialista tanokról. A szónok egyszerű kopott külsejű munkásembernek látszik, aki azonban figyelmet lekötő modorban, értelmesen, nyugodtan beszél... Keszthelyen ez volt a harmadik szocialista gyűlés. A közönség ezúttal már nyugodtan hallgatta a szónokot, nem volt a legkisebb ellen tüntetés sem.” Érdekesség kedvéért megjegyezzük, hogy míg a Keszthelyi Hírlap 4—500 résztvevőről ír, addig a katolikus kézben levő Balatonvidék mindössze „vagy 200 emberről” tud. A Balatonvidék említett cikke szerint⁹³ Gurkó Jakab keszthelyi iparosegéd és Végh pécsi péksegéd voltak a népgyűlés szónokai. A hatóságot dr. Skublics Ödön szolgabíró képviselte. A szónokok elítélték Tiszát, de az ellenzékét is —, a Balatonvidék szerint.

Ha megkíséreljük összefoglalni a keszthelyi munkásság eddigi küzdéseit, azt látjuk, hogy az építőipar dolgozóiról esik a legtöbb szó. Ez nem véletlen. A századforduló idején nagy építkezések voltak Keszthelyen és a Balaton környékén is. Utalhatunk itt a keszthelyi gőzhajó kikötőre, partvédőfal építésére, a Hullám és Balaton szállodák építésére, a keszthely—tapolcai vasútvonalra, az új állomás és vasúti szálloda építésére és a Szigetfürdő bővítésére. Az építkezések ütemét jellemzi, hogy a keszthelyi, körkemencével dolgozó téglagyár alig győzi a fogyasztás kielégítését.⁹⁴

Az 1905-ös év jelentős politikai eseménye az országgyűlési választások kiírása volt. A választási törvényeket megjegyzés és hozzáfűzés nélkül ismereti a Keszthelyi Hírlap.⁹⁵ A keszthelyi kerületben két jelölt lépett fel: Gróf Batthyány József ellenzéki programmal és Jócsák Kálmán szociáldemokrata programmal. Így foglalja ezt össze a Keszthelyi Hírlap⁹⁶: „A keszthelyi kerületben legelőször, mint mindig az idén is a vidéki földbirtokosok által talpra s Gróf Batthyány József zalacsányi földbirtokost jelölték diszidens programmal. A nemzetközi szociáldemokrata központ Jócsák Kálmán intelligens budapesti munkavezetőt jelölte.”

Jócsák Kálmán 1905. január 15-én tartotta meg programbeszédjét a keszthelyi Helbech vendéglőben.⁹⁷ „A rokonszenves megjelenésű fiatalember 2 óráig beszélt oly ügyesen, hogy a termet zsúfoltságig megtöltött hallgatók figyelmét lebilincselte. Beszédében nem volt izléstelenség, vagy izgatás.”

Jócsák bejárta a választó kerületet, keszthelyi

programbeszéde után Kiskomáromba utazott. Körűtja sikeres lehetett, legalább erre következtethetünk az alábbi sajtóhírből⁹⁸: „Jócsák a kerület nagyobb községeit bejárta. Azt is beszél, hogy tekintélyesebb pártja is lesz, mert több helyen rokonszenvesen fogadták.”

A január végén megtartott választás napján⁹⁹ a keszthely—tapolcai vasútvonalra, az új állomás és gyalogság zárta el és huszárok cirkáltak a néptelen utcákon. A szociáldemokraták két helyi megbízottja reggel 8 óra előtt átadta a választási elnöknek azt az ívet, melyen 14 keszthelyi választó Jócsákot kívánta képviselőnek. A Batthyány gróf jelölését tartalmazó ívet már előbb átvette az elnök, aki Jócsák jelölését nem fogadta el. Mivel csak 1 képviselőjelölt maradt, az elnök szavazás nélkül gróf Batthyány Józsefet jelentette ki a keszthelyi kerület országgyűlési képviselőjének.⁹⁹

Jócsák továbbra is kapcsolatban maradt Keszthellyel és 1905. július 16-án felolvasást tartott a keszthelyi szervezett munkásoknak.¹⁰⁰

A képviselőválasztás után, a szokásos sztrájkokkal köszöntött be a tavasz. Március 6-án az építőipari munkások sztrájkjáról értesülünk,¹⁰¹ ami csak március 19 táján ért véget.¹⁰² Április 4-én a kőfaragók szüntették be a munkát, mert „napi 10 óras munkaidőt, 30% béremelést, vidéki munka esetén 1 korona pótlékot és teljes ellátást”¹⁰³ követeltek. A munkaadókkal még április 16-a körül sem sikerült megegyezni.¹⁰⁴

Május 1. megünneplését népgyűléssel készítette elő a keszthelyi szociáldemokrata párt. „A keszthelyi szocialisták mind sűrűbben adnak életjelt magukról. A múlt vasárnap délután — írja a Keszthelyi Hírlap¹⁰⁵ — a vásártéren nagygyűlést tartottak e napirenddel: 1. A gazdasági helyzet és a szervezkedés. 2. Május 1-nek megünneplése.” A két napirendi pontról Mónus József, az országos cipész és csizmadia egyesület titkára tartott beszédet. A Balatonvidékből tudjuk meg, hogy Mankovits Géza is beszélt még a Május 1. jelentőségéről.¹⁰⁶

1905. május 1. megünneplését részletesen írja le a Keszthelyi Hírlap. „6 órakor május 1-én a szocialisták a Balatonhoz vonultak. Feltűnő, hogy a szervezett szocialisták száma egyre szaporodik. Még szervezkedésük kezdetén alig voltak néhányan, addig 1-én már 164 szervezett munkás volt a menetben. A Hullám teraszán Kiss Ernő tartott beszédet. Azután meg 3 fiatal iparos segéd szavalt. Az egyik költeményt Palágyi Lajos írta „Május 1” címmel. Annak regisztrálására, hogy a szocialisták milyen elveket vallanak, ide iktatjuk a költemény 3 strófáját:

*Örökké ifjú, örökké új természet
Téged imádunk Te vagy istenünk,
Tündöklő fényes, újjászületésed
Napján mi is mind újjá születünk.
S nem ódon templom fojtó légkörében,
hol szívre, észre vak homány borult.
S hól rút, sötét por szertartása képpen
Mint egy kísértet jelenik meg a múlt.*

*Nekünk nincs múltunk, nincsen hagyományunk,
Mi szerte téptük a bilincseket.
Nincsen mit vissza sírnunk, vagy kívánnunk,
Nincs miért keseregniünk, szebb idők felett,
Nekünk a múltból semmi, semmi nem kell,
leráztunk vallást, rögzött babonát,
Mert mi a jövőbe néziünk, ihletett szemmel,
mert érted küzdünk, fényes új világ!*

*Mutassuk meg, hogy egy a földnek népe,
a földön minden munkás ünnepel,
És kormányzóknak millió cselszövénnye,
Embert embertől nem választhat el.
Fajok, színek között nincs többé különbség,
Egy szeretetben eggyé olvadunk,
A nemzetek között megszűnt a gyűlölség,
Világ munkásai! egy nemzet vagyunk!*

A szavalatok után énekelték a munkásdalt és rendben szétoszlottak”.

A május 1-i ünnepség természetesen nem tett pontot a sztrájk-mozgalom végére. Az 1905-ös oroszországi forradalom híre Magyarországra is eljutott és felrázta a munkásságot. A sztrájkhullám addig nem látott méreteket öltött. Ugyanabban a Keszthelyi Hírlapban, amely ilyen részletesen írja le a május1-jét, fél hasábral alább olvashatjuk a következő hírt: „Sztrájk ellen. Alkalmunk volt egy, az állam által kiadott szerződésbe betekinteni, melyben a miniszter a következő passzust írja: Jóváhagyom oly megjegyzéssel, hogy a vállalkozóval szemben a munkásai által rendezett sztrájk, vagy bojkott által okozott véletlen késedelem a vállalkozónak a teljesítési határidő meghosszabbítására igényét, a határidő meghosszabbítás mérvéhez képest a miniszter állapítja meg:”

Pár sorral utóbb újabb hírt olvashatunk: „Orvoság a sztrájk ellen. A kereskedelemügyi miniszter a törvényhatóságokhoz rendeletet intézett, melyben közli, hogy a minisztertanács határozata szerint a sztrájk vagy bojkott és munkazárás az összes állami építkezéseknél és munkálatoknál vis major, amely a szállítási határidő meg nem tartását indokolja. E határozat alapjául a Curiának konkrét esetben

ítélete szolgál. A miniszter ennek értelmében felhívja a törvényhatóságot, hogy a helyi hatósági szabályzatait a minisztertanács határozatának megfelelően egészítse ki, mert ezzel megfosszák a legtöbb sztrájkot egyik legerősebb fegyverétől, t. i. a vállalkozóra a szállítási határidő miatt gyakorolt pressziótól.”

Nem az első kísérlet ez a sztrájkmozgalom erejének csökkentésére. Arra a hírre gondolunk itt, hogy a lipcei bank biztosítást ajánl a sztrájkból adódó károsodás esetére.¹⁰⁷ Az állam erőszakos megoldással is segített a munkaadóknak, ha a helyzet úgy kívánta. A Balatonvidék írja:¹⁰⁸ „A munkások körében az újabb időben rohamosan terjednek s mély gyökeret vernek a nemzetközi szocializmus tanai. Ezeknek a tanoknak nemcsak buzgó terjesztője, hanem erős agitátora is volt Gál István kőműves, aki a múlt nyáron került Zalaegerszegre. Ő volt a sztrájkmozgalmak lelkes vezetője, s a nyáron egy nagyszabású népgyűlést is szervezett. A legutolsó sztrájk alatt a városkapitány Gál Istvánt kiutasította Zalaegerszeg város területéről.”

Az erőszakos hatósági beavatkozás szándéka Keszthelyen is megvolt. A járási főszolgabíró 1905. június 10-én bizalmas leiratban értesítette a keszthelyi jegyzőt, hogy értesülése szerint „f. hó 12-én (hétfőn) „egy munkás vezér fog Keszthelyre azon célból jönni, hogy az nap délután a napszamosokat és vidékről behívott mezőgazdasági munkásokat helyzetük tarthatatlanságáról felvilágosítsa; a jelentés szerint Keszthelyről a napszamosok már izentek volna Sármellékre, valószínűleg a járás többi községeibe is.” Ezt az „izgatót” le kell tartóztatni.¹⁰⁹ A munkaadók is igyekeztek szövetséget kötni egymással, a sztrájkolók ellen. Június elején az asztalosipar dolgozói léptek sztrájkba Keszthelyen. „Ez eredményezte az asztalosmesterek szövetségének létrejöttét Keszthelyen — írja a Balatonvidék¹¹⁰ — mely különösen azt célozza, hogy a vállalt munkákat közös erővel elkészítve, mindaddig nem fogadnak munkásokat, míg azok fel nem ébrednek hipnozisékból és meg nem értik a munkaadó és munkás közötti azt a viszonyt, melynek őket összefűzni kellene. Ennek alapján ki is jelentették már munkásaik könyveit, mert június 30-ig azok munkába nem léptek.”

1905. július 5-én az aratók léptek sztrájkba Sávolyon és béremelést követeltek. A marcali főszolgabíró nagyobb csendőrkülönítményt vezényelt a veszélyeztetett területre. Vindornyalakról el kellett távolítani a felvidéki aratókat. A sümegprágai és zsi di aratókat csendőrökkel kellett Somogyba kísértetni, hogy a szerződésben vállalt aratást megkezdjék.¹¹¹

Az aratósztrájk okáról a Keszthelyi Hírlap egy későbbi számának C aláírással, igen bátorhangú vezércikkéből szerzünk tudomást.¹¹² A cikkíró nem nehéz felismerni, Csák Árpád, a Balatoni Múzeum egyik alapítójának tollából származik az írás, amely az okokat így határozza meg: „Az idei nyáron az aratás kezdetén, a trópusi hőségben emberfeletti munkát végeztek az aratóink. Minden erőlködésük mellett sem tudtak annyit végezni, mint máskor. A nagy hőségben nem győzték a munkát. Elkeseredtek, hogy a nagy fáradsággal szemben kevés anyagi eredményt kapnak. A búza jó talajban lefeküdt, a gyom és a lóhere a kiadós esők következtében sok helyen keresztül tört a búzában. E területeket nem akarták a szerződésben kitett feltételek mellett learatni. — Javítást kértek. — A tulajdonos ragaszkodott a kötött szerződéshez. Kész volt a sztrájk. A tulajdonos kétségen kívül jogos és törvényszerű állásponton állt, de nem volt méltányos. Sok gazdaságban kis méltányosság feleslegessé tett minden szuronyos beavatkozást.”

Csák Árpád nagy, egész oldalas cikke megérdemelné a szószerinti közlést is, de elégedjünk meg két mondatával: „Tisztában vagyunk vele, hogy a hatalom kiküldött főbírái és a kivezényelt csendőrség nem fog a bajon segíteni. Az elégedetlen embereknek nem szurony kell, azok kenyeret kérnek és egyszerűen meg akarnak élni”.

„A szocialisták Keszthelyen egyre több életjelt adnak, írja a Keszthelyi Hírlap 1905. július 23. száma, majd így folytatja: — eleinte népgyűléseken terjesztették hivatásos agitátorokkal az eszmét. A múlt vasárnap a Hungáriában táncestélyt rendeztek, amelyen a fővárosi központ kiküldöttje a munkások helyzetéről szabad előadást tartott.”

1905. augusztus 27-én a keszthelyi szociáldemokrata pártszervezet népgyűlést tartott a vásártéren. Mindkét keszthelyi újság megemlékezett erről, természetesen a saját politikai beállítottságának megfelelően.¹¹³ A Keszthelyi Hírlap szerint a rekkenő hőségben, délután 3 órakor tartott gyűlésen nem sokan voltak jelen. A Balaton-vidék 300-ra teszi a hallgatóság számát, majd hozzáfűzi „miután Weltner Jakab úr szemtanúként állítása szerint Ostendben hűsöl és pezsgőzik a munkáspénzen, Kondor Bernát központi kiküldött jött el Keszthelyre Budapestről szónoknak”. Kondor beszédéről a Keszthelyi Hírlap a maga liberális polgári beállítottságának megfelelően, a következőket ismerteti: „Kondor beszélt az általános választói jogról. Ezt előbbre valónak tartja mint a magyar vezényszót. Elítéli az ellenzéket Kossuth Ferencsel, hogy üres jelszavakkal hitegetik az országot, noha tudják, hogy ígéreteiket ez idő szerint beváltani nem tudják. Ha legelső

sorban az általános választói jogot kívánnák, akkor az országnak igazi nép-parlamentje lehetne, mellyel szemben Bécs akarataja megtörne. Egyórás beszédében igyekezett rokonszenvet kelteni a szocializmus eszméi iránt.”

Mankovics Manó keszthelyi munkás is beszélt még, aki a militarizmus ellen kelt ki. „Végül a munkás-marseilest énekelték”, írja a Keszthelyi Hírlap és hozzá teszi: „megható jelenet volt, hogy az ének alatt hozták arra Szent Mihály lován egy munkásember hült tetemét. Ott haladt az enyészet a szebb jövőért folytatott küzdelem eleven színtere mellett”.

1905. október 29-én este a keszthelyi építőmunkások a Sörkert téli helyiségében „konfetti csatával és virágpostával egybekötött” táncmulatságot rendeztek.¹¹⁴

1905 decemberének végén meghalt Gurkó Jakab cipészsegéd, a keszthelyi szociáldemokrata pártszervezet tagja és az itteni munkásmozgalom egyik legaktívabb harcosa. Temetésére óriási tömeg gyűlt össze, képviseltették magukat a szervezett munkások is, akik koszorút helyeztek a ravatalra, a koporsót is ők vitték ki a temetőbe. A háznál is és a temetőben is két barátja beszélt. „Ez alkalommal vitték ki először a nagy vörös színű lobogót.”¹¹⁵

A Fejérváry kormány engedelmével 1906 januárjában megalakulhatott a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége.¹¹⁶ Ez lehetőséget nyújtott a keszthelyi Földmunkás Szakegylet megalakítására is. Márciusban már a „szervezett földmunkások” multságáról hallunk, amelyen mintegy 200 ember vett részt.¹¹⁴

A keszthelyi járási Mezőgazdasági Bizottság legfőbb feladatának az aratás előkészítését és a sztrájkok kiküszöbölését tekintette. Ezzel a problémakörrel foglalkozott a február 7-i ülés. Az ülés határozata értelmében a főszolgabíró február 20-án körlevelet intézett a jegyzőségekhez,¹¹⁵ adatokat kér a jegyzőségek területén élő aratógazdák személyére vonatkozóan és főleg arra nézve, hogyan teljesítik ezek előző évi munkájukat? Munkásaik sztrájkoltak-e?

Az említett körlevélre a keszthelyi jegyző válaszolt,¹¹⁶ és jelentette, hogy Keszthelyen Papp György 56 éves „föld-, szőlő- és háztulajdonos 1905. évben Keszthely—Újmajor-pusztán aratott munkaadója megelégedésére, munkásai nem sztrájkoltak, de még mozgalom sem volt közöttük észlelhető”.

1906 áprilisában új választásokat írtak ki. „Piros falragaszok hirdették, hogy a helybeli szociáldemokrata párt jelöltje: Pelczéder Ágoston, az Andrassy téren hűsvét másnapjának délutánján programbeszédet tart. A szocialisták városunkban mind sűrűb-

ben adnak életjelt magukról. Eddig azonban beszédeiket a vásártéren tarthatták meg. Ezért a város úri közönsége nemigen ment oda. A mostani beszédet azonban nagy közönség hallgatta, amely között ott láttuk városunk számottevő elemeit is. Pelczéder, mint a szocialista agitátorok általában, ura a szónak. Másfél óráig beszélt erős hangon az ismeretes szocialista programról. Beszédét nem zavarták meg. A jelölt maga is beismerte, hogy szavazatokra nem számít. A választási mozgalmat csak alkalmul használják arra, hogy az általános titkos választójog érdekében agitáljanak.¹¹⁷

A keszthelyi választási kerület szavazatszedő bizottságát a megye nevezte ki. Dr. Dezsényi Árpád, a Festetics hitbizomány uradalmi főtitkára lett a bizottság elnöke, jegyzője dr. Schwartz Zsigmond. A szavazatszedő bizottság tagjai: Oltay Guidó, Fáber Sándor, dr. Csanády Gusztáv, dr. Lovassy Sándor, Puly János és Krummel István lettek.¹¹⁸

A választás lefolytatásáról így számol be a Keszthelyi Hírlap: „A napot semmiféle különös mozgalom sem előzte meg. Gróf Batthyány József a kerület volt függetlenségi képviselője volt az egyetlen jelölt. A szocialista ellenjelölt Pelczéder Ágoston jelöltségét ugyanis Ő maga sem vette komolyan. Gróf Batthyány József a választások előtt bejárta a kerületet. A választás reggelén az Amazon¹¹⁹ szálloda előtt sok ember csoportosult. Itt állott a soproni honvéd bakák egy százada is. Szükség bizony nemigen volt rája. A választási eljárást dr. Dezsényi Árpád uradalmi főtitkár nyitotta meg. Kihirdette, hogy gróf Batthyány Józsefet 10 választó jelölte. Fél óra időt tűzött ki az esetleges újabb jelölésre. Az idő leteltével mást nem jelöltek. Ezért az elnök gróf Batthyány Józsefet megválasztott képviselőnek jelentette ki.”¹²⁰

1906. május 1-ét méltóan akarta ünnepelni a keszthelyi munkásság. A dolgozók reggel 6 órakor akartak a Vásártéren gyülekezni, majd onnét a Tapolcai, Kossuth Lajos és Jókai utcán át akartak a Balatonhoz vonulni. Pintér János e tárgyban benyújtott kérelmét a keszthelyi járás főszolgabírája nem engedélyezte, ellenben a Balatonnál szavalatok és beszédek tartásához hozzájárult azzal a kikötéssel, hogy a munkásság gyülekezésének is ott kell történnie.¹²¹

A nyomdáknak, több műhelyben, a kőműves állványokon, a földhordásoknál szünetelt a munka — írja a Keszthelyi Hírlap.¹²² Megjegyzi az újság, hogy a szervezetek felvonulását a hatóság nem engedélyezte, a Balaton-parti ünnepélyt azonban nem tiltotta be. Az ünnepi beszédet Végh József pécsi munkás tartotta, utána többen szavaltak.

„A munkások ezután az »Indulj munkás« című dalt

énekelték el. Ezután a Sörházkertbe vonultak a Marseillaise hagjai mellett. Este a színházban kérésükre a „Takácsok” című erős szocialista ízű darabot játszották. Az előadásnak egy-egy jeleneténél zajosan tüntettek, tapsoltak, éljeneztek. Pl. mikor a munkásnyúzó Dreissinger gyáros az éhségtől összeeső fiúnak konyakot akar adni, s a szocialista munkás azt kiáltja neki oda: Ne konyakot, kenyeret adjatok neki, akkor meggyógyul, — óriási tapsban és dübörgésben tört ki a munkásság. Előadás után a Marseillaise éneklése közben vonultak ki.”

A földmunkások szervezkedése szakegyletük megalakítása után új lendülettel folyt, 1906. szeptember elején már arról olvashatunk, hogy Gyenesdiáson „Papp József házában szocialista gyűlés volt”.¹²³

Az ősz a sztrájkok jegyében folyt le. Októberben a szabósegédek sztrájkoltak, amivel sikerült is némi kis előnyöket elérni. A segédek 30% fizetésemelést követeltek, de csak 20% javítást kaptak. Az addig 12 órás munkaidő helyett 11 órás munkanapot akartak kiharcolni, azonban ez csak a 3 nyári hónapra sikerült nekik.¹²⁴

Az ipartestület 1906 novemberében felhívást intézett a keszthelyi iparosokhoz, hogy fogjanak össze és sztrájk esetén egymást támogatva segítsenek a „fennforgó bajokon”.¹²⁵

A Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének keszthelyi csoportja 1906 karácsonyának másnapján mulatságot rendezett a vásártéri Weiss vendéglőben.¹²⁶

A következő év, 1907 első hónapjaiban az argárkérés foglalkoztatta a hatóságokat: „Zalavármegye alispánjától. — 945/ni 1907 sz. — BIZALMAS, SAJÁT KEZÉHEZ. Határidő 3 nap. Tárgy: A gazdasági munkásmozgalmakról tudakozódás. Főszolgabíróság Keszthely. A m. kir. földművelésügyi miniszter úrnak f. é. január hó 9-én kelt 238/el. V—1 számú rendelete folytán felhívom, hogy tegyen hozzám azonnal jelentést arról, vajjon ez idő szerint minő arányban észlelhetők a gazdasági munkásmozgalmak és mely helyeken?”¹²⁷

A keszthelyi járási főszolgabírónak a jegyzőségekhez intézett, valamivel későbbi keletű bizalmas leirata a cselédek felmondási idejével kapcsolatos problémákat összegezi.¹²⁸ „Az éves külső cselédek felmondási ideje (február 24.) közeledvén: a cselédek és más munkások között szüntelenül tartó izgatások közepette attól lehet tartani, hogy a cselédek tömegesen felmondják a szolgálatukat és sokan lesznek köztük olyanok, akik a szolgálat keresése céljából nyerendő 3 nap szabadság időt nem új szolgálat keresésére, hanem arra használják fel, hogy bejárva a községeket és majorokat, a cselédek és más munkások körében az izgalmat szítsák. —

Ennélfogva a rendőrhatóságoknak fokozott figyelemmel kell ügyelniük nemcsak általában véve a cselédekre és azok minden mozgalmára, hanem különösen azon cselédekre, akik szolgáltatukat felmondták...

Önként értendő, hogy a községi előljárásának és munkásközvetítőinek oda kell törekedniük, hogy a gazdák cselédeknek kapjanak.

Amennyiben egyesek a cselédtörvény 110 §-ában foglalt tilalom ellenére a cselédek körében izgatnának, vagy az 1898:II. tv.-be ütköző hasonló cselekményt, vagy bármely más kihágást, vagy más büntetendő cselekményt követnének el, a tettesek megbüntetés végett haladéktalanul bejelentendők.

Általában véve a községi előljárások és különösen a jegyzők, valamint csendőrség is fő figyelmét és tevékenységét a cseléd- és munkásügyekre fordítsa.

Szórványosan eddig is előfordult, hogy a cselédek nem szegődtek el, hanem letelepedtek a községben azon szándékkal, vagy ürügy alatt, hogy mint napszámosok vagy mezőgazdasági munkások keresik kenyerüket. Az említett körülmények folytán arra is el kell készülniük, hogy a cselédek nagyobb számban fognak így cselekedni. Ennélfogva úgy a községek, mint számtalan más köztekintet érdekéből különös figyelmet kell fordítanunk az ilyenekre s a községeknek oda kell törekedniük, hogy az ilyenek letelepedését megakadályozzák és már előre tiltakozniuk kell ez ellen."

A továbbiakban részletesen kioktatja ez a terjedelmes főszolgabírói leirat, hogy hogyan akadályozhatják meg a községek a volt cselédek letelepedését. A letelepedés a községi illetőség útján akadályozható meg, amelyet négy évi helyben lakás és a község terheihez való hozzájárulás árán szerezhet meg valaki. Az erkölcsi bizonyítvány is szükséges a letelepedéshez. Ezt a hatóság hivatalból kéri az előző lakóhelytől, „tehát a hatóságoknak bő alkalmuk lesz a toloncszabályok alkalmazására és kell, hogy azokat a községek a közbiztonság és rend érdekében a legszigorúbban alkalmazzák."

A községek arra is figyelmeztetendők, hogy az említett kifogásokat a már letelepedett volt cselédekkel szemben is megtehetik és meg is kell saját érdekükből is tenniük. Önként érthető, hogy a toloncszabályok ilyenek ellen is alkalmazhatók, amennyiben azok községi illetőséget nem szereztek...

Megjegyzem, hogy ezen rendeletem szorosán bizalmas természetű s ez okból senkivel sem közölhető, ezért az irattárból kiemelve, külön őrizendő; az annak alapján teendő intézkedések tehát szintén bizalmas jellegűek."

Pár nappal később, 1907. február 28-án a kesztelyi járás főszolgabírája újabb alispáni rendeletet ismertet a jegyzőkkel.¹²⁹ „Vugrinecz Károly kőművesegéd, a kőművesmunkások országos szövetsége nagykanizsai helyi csoportjának elnöke egy felhívást bocsátott ki, mint a földmunkások országos szövetségének is központi megbízottja, melyben a földmunkásokat szervezkedésre, sorsuk javítására hívja fel és kilátásba helyezi nekik, hogy ha az aláírási íveket beküldik őhozzá és meg akarják alakítani a helyi csoportot az egyes községekben, úgy az alakuló gyűlés engedélyezéséhez szükséges bejelentést elküldi nekik, lemegy hozzájuk és megmagyarázza, mit kell tenniük a cél elérésére. — Hogy minő magyarázatokkal és felvilágosításokkal szolgál ő a népnek, eléggé indokolja azt azon körülmény, hogy a múlt év nyarán Nagykanizsa és Pácsa vidékén előfordult cselekmények és munkásmozgalmak nagyrészt mind Vugrinecz Károly izgatásainak voltak a következményei, aki hivatásánál fogva tagja sem lehetne a földmunkások országos szövetségének, mégis mint annak központi megbízottja szerepel, különösen a helyi csoportok megalakításánál. — Hogy a helyi csoportok az egyes községekben megalakíthatók legyenek, szükséges, hogy a taggyűlés a központi választmány, vagy annak egyik megbízottja által jelentessék be a hatósághoz. Ilyen megbízottként szokott szerepelni a bejelentéseknél Vugrinecz Károly, aki az alapszabályok rendelkezése szerint tagja sem lehet a földmunkások országos szövetségének. — Kilátásba helyezte Vugrinecz Károly azt is, hogy megjelenik a községekben és magyarázatokkal szolgál a földműves népnek. Ezen ténykedése nevezettnek minden körülmények között megakadályozandó, mert ő csak a nemzetközi szocialista pártnak csinál propagandát és tévtanok hirdetésével megmetyeljezi a hazáját szerető békés munkásnépet. Ha megjelenik tehát valahol, ott a munkások közt igyekeznek ily irányban tevékenykedni, ellene a toloncszabályzat rendelkezése haladéktalanul fogantatba veendő."

1907 tavaszán olyan hírek keltek szárnyra — írja a Balatonvidék¹³⁰ —, hogy az aratómunkások nem kötnek szerződést, a gazdákat kényszerhelyzet elé állítják és követeléseikből egy jottányit sem engednek. „Az aratók jelentékeny béremeléssel, de csaknem mindenütt megkötötték már az aratási szerződéseket."

A mezőgazdasági munkások szervezkedésével járó aggodalmak ezzel természetesen nem ültek el. „Általános izgalomba hozta a szomszéd Cserszegtomaj község lakóit egy szocialista agitátor, ki a földmunkások szakszervezetének megalakítása végett látogatott el Cserszegtomajra. Napokon át tartózkodott

4. A keszthelyi szervezett munkásság meghívója. 1907. márc. 17.
4. Einladungsbrief der organisierten Arbeiterschaft von Keszthely, 17. März. 1907.

4. L'invitation des ouvriers syndiqués de Keszthely, datée du 17 mars 1907.
4. Приглашение кестхейских организованных рабочих, 17. го марта 1907 г.

a községben és nyilvános népgyűlést is akart tartani, de erre a hatósági engedélyt nem nyerte meg. Ez azonban nem hozta zavarba Böröndi Imre urat. F. hó 12-én Mogyorósy Jánosnál akart titkon gyűlést tartani. Ennek azonban neszét vették a csendőrök s a szocialista tanok dicső apostolát szuronyok között kísérték Keszthelyre s innen illetőségi helyére toloncolták. Tapolcán már izgatásért 6 napot ült a dicső férfiú. Nagyszámú izgató iratot szedtek el tőle, amiket olcsó árért adott mindenkinek. Ilyenek: „A szónoklattan elemei szocialista agitátorok számára”, „Le a papokkal”, „Miért haragusznak ránk a bőrkabátosok”. Stb.” Az újságcikk hangja elárulja, hogy a keszthelyi Balatonvidékből idéztünk.¹³¹

A keszthelyi szervezett munkásság 1907. március 17-én a Stampfel-féle vendéglőben „ünnepi beszéd, szavaltat és táncval egybekötött Szabadság-ünnepélyt” rendezett. Az ünnepélyt március 15. tiszteletere rendezték és a ránk maradt meghívó szerinti¹³² a következő volt a műsor: „Március (Csizmadia S.-tól), szavalja: Gutman Antal. Ünnepi beszéd, tartja: Böröndy Imre. A nép nevében (Petőfi S.-tól) szavalja: Karakai György.” (4. kép).

Márciusban megszervezte folyt a földmunkások szervezkedése, „feltartóztatlanul”, mint a Keszthelyi Hírlap írja.¹³³ A szervezkedés keretében különböző nyomtatványokat osztogattak, amik közül a keszthelyi csendőrség a következő „bűnjeleket” foglalta le: Világszabadság 1907. évi 6—8. számai, „Leszámolás”, „Magyarország földmunkásaihoz”, „Miért dühösek ránk a bőrkabátosok”. A keszthelyi fősolgabíró a „bűnjelek terjesztői ellen”, nevezetesen Tóth Ferenc vállusi, Flámis Vendel keszthelyi és Szekeres János cserseztomaji lakosok ellen házkutatási parancsot adott ki, 1907. április 15-én.¹³⁴

1907. május elsejének megünneplésével kapcsolatban csak egy szűkszavú fősolgabírói végzés adataira támaszkodva vonhatunk le gyér következtetéseket. Az említett végzésben¹³⁵ ez áll: „Tárgy: Karakai György és társai keszthelyi lakosok május 1-én népnepély tartását bejelentik. Végzés. Zászló alatt és zenével tartandó tüntető felvonulást nem engedélyezem, mert hasonló tüntetések rendszerint nagyobb zajjal és izgalommal járván, könnyebben vezethetnek törvénybe ütköző kihágásokra, a közlekedést azonban mindenesetre zavarják — ellenben a Sörházkertben rendezendő népnepély

megtartása ellen kifogást nem emelek, csupán arra hívom fel bejelentők képviselőjében Karakai György keszthelyi lakost, ezen végzés kiadásával, hogy az ünnepély részletes programját hatóságomhoz f. hó 29-ig bemutassa.”

A keszthelyi újságok, a Keszthelyi Hírlap és a Balatonvidék, nem adnak már számot az ünnepség lefolyásáról. Ez nem véletlen. A munkásmozgalom országos kibontakozása veszélyes méreteket kezdett ölteni, a kormány 1907-ben megkezdte a támadást ellene.¹³⁶ A mozgalom erejét mi természetesen csak a magunk helyi forrásanyagának tükrében mérhetjük le. Ebből a szempontból a Balatonvidék, ez a katolikus tulajdonban levő hetilap az elsőrendű forrás, amely például¹³⁷ így ír: „A munkálkodó népszéles rétegei már az utolsó faluban is szaturálva vannak a szocialista eszmékkel... Nem hányhatjuk az illetékes körök szemére, hogy ölbetett kézzel nézték volna ezt a veszedelmes mozgalmat. Ami szigorúságra a törvény jogot ad a hatóságnak, azt mind igénybe is veszi... Más helyen így ír ez az újság:¹³⁸ „A szocializmussal foglalkoznunk kell..., mert már oly előrehaladott stádiumban van, hogy ignorálnunk nem lehet. Vagy vele, vagy ellene.”

A munkásmozgalom ellen fordult közhatalom támadásának egyik fontos fegyvere a sajtószabadság korlátozása.

„A gomba módra szaporodó szocialista sajtótermékek féktelensége kétszeres éberséget igényel” — írja a Balatonvidék és hozzáteszi, ne csak büntetések, de akadályozzák is meg a sajtó útján elkövethető izgatás lehetőségét.¹³⁹ A készülő új sajtótörvény vitájához így szól hozzá a lap¹³⁷: „A tisztas, hivatása magaslatán álló sajtó csak örülhet és bizalommal tekinthet a reform elé. Mert ezzel is csak a régi, hatvanas évek nimbuszát nyeri vissza. Szép a szabadság, míg vele vissza nem élnek. Mivel beigazolt tény, hogy a szabadság legszebbikével, a sajtószabadsággal visszaélések történtek, el kell tehát következni az üdvös reformoknak.” Nemsokára így ír már a Keszthelyi Hírlap: „A belügyminisztérium megtiltotta, hogy a sajtótermékeket ingyen osztogassák”, a hatóság engedélye nélkül. Ebből a tilalomból természetesen az következik, hogy minden röpirat szövegét be kell mutatni a rendőrhatalomnak s csak ennek engedélyével hozható a nyilvánosság elé.¹⁴⁰ Novemberben már arról ad hírt az újság, hogy több vidéki lapszerkesztőt megbüntettek, mert politikai tartalmú meghívók vagy falragaszok tartalmát, illetve szövegét közölték lapjukban.¹⁴¹

A belügyminiszteri rendelet alapján kobozták el azokat a Budapesten nyomott plakátokat is, amelye-

ket a szociáldemokrata párt október 10-re tervezett országos tüntetésének előkészítésére küldtek le Keszthelyre.¹⁴²

Ezt a tüntetést, melyet az általános titkos választójog kivívása érdekében szerveztek országszerte, a keszthelyi főszolgabíró nem engedélyezte. Később visszatérünk majd rá, hogyan felelt erre a keszthelyi munkásság. A főbírói végzés egyébként így hangzik:¹⁴³ „Karakai György, Pintér János és Biczó Béla keszthelyi lakosok október 10-én délután 2 órakor a vásártérről kiindulva a Tapolcai, Kossuth Lajos utcán át az Andrássy térre és onnét a Hajdú utcán át vissza a vásártérre történő felvonulás megtartását bejelentik és annak engedélyezését kérik. Határozat: A bejelentést tudomásul nem veszem és a tüntető felvonulás megtartását megtiltom. Határozat: Tekintettel arra, hogy a közelmúltban a munkásság falragaszok útján és röpiratokkal izgatott, és tekintve azt, hogy Keszthely nagyközség előljárósága meghallgattatván, oda nyilatkozott, miszerint épp a közelmúltban történt izgatások miatt a közrendet és közcsendet a tüntető felvonulás esetén fenntartani alig lesz képes... a tüntető felvonulás betiltandó volt.” A főszolgabírói végzés dátuma 1907. október 9., ami a 10-én tartandó tüntetés engedélyezésénél a 15 napos és a végzésben is feltüntetett fellebbezési határidőt természetesen lehetlenné tette.

Az erélyes hatósági beavatkozás nem elszigetelt és nem helyi jelenség. Ennek kezdeti lépése volt, hogy Takács Imre főszolgabíró 1907. február 17-én felülvizsgálta a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége keszthelyi csoportjának működését.¹⁴⁴ Csakhamar azt olvashatjuk, hogy az említett Szövetség nagykanizsai csoportjának működését betiltotta a hatóság.¹⁴⁵ 1907. október elején a Cipésziparosok Országos Szövetségének keszthelyi csoportját osztották fel.

Erre a keszthelyi jegyző két, a főszolgabírórsághoz intézett felterjesztéséből következtethetünk. Az egyik jelentés így szól: „Főszolgabírórság Keszthely. Sürgetésére jelentem, hogy a titokban működő cipész egyesület működésének kinyomozására f. hó 15-én csupán szóbeli utasítást kaptam, melyre vonatkozó jelentésemet szám nélkül ugyan, de külön boríték alatt október 19-én beterjesztettem.

Jelenttem pedig, hogy történtek ugyan befizetések hetenként, ezek azonban állítólag a Népszava című lap előfizetésére adattak össze, s hogy a befizetők névsora állítólag Horváth Lajos Lehel utcai vendéglős vendéglőjében egy mosakodó asztal formájú szekrényben tartatnak. Jelenttem, hogy a befizetések állítólag vasárnaponként délután közvet-

lenül ebéd után 1—fél 3 óra között teljesítették, a most említett vendéglőben és a pénzt Mattos József cipészsegéd vette fel.

Megjegyzem, hogy a jelentésben foglaltak csak pusztán állításon alapulnak, biztos adat szerzhető nem volt, mert... azok a segédek, akik biztos tudomás szerint befizetéseket eszközöltek Keszthelyről ismeretlen helyre távoztak.¹⁴⁶

1907. november 2-án, ezzel a jelentéssel egy napon kelt a keszthelyi jegyző kiegészítő jelentése, amelyet ugyancsak a főszolgabíróságnak küldött meg: „Megejtett nyomozás alapján jelenthetem, hogy a cipézmunkásoknak egyesület képpen való működése nem tapasztalható. Meghallgattam Horváth Lajos keszthelyi lakos vendéglőst, aki oda nyilatkozott, hogy a cipész segédek egyesülete feloszlott, egyleti helyiségüket felmondták, bért nem fizetnek, semmi féle bútort, nyomtatványt, vagy iratot nála nem tartanak. Előadta, hogy a feloszlott egyesületnek egy, két tagja felkeresi ugyan vendéglőjét, jövetelük célja azonban a többi vendéghez hasonlóan kizárólag szórakozás.”¹⁴⁷ Az önkéntes feloszlást a szakszervezeti díj további fizetése kizárja, a feloszlás hátterében csak hatósági beavatkozást kereshetünk. Egy október hó 6-án kelt jegyzői jelentésből, melyet a főszolgabírónak küldött meg,¹⁴⁸ a következőket tudjuk meg: „Szóbeli utasításra jelentem, hogy a keszthelyi vásároló szipész mestereknél folyó évi szeptember hó 23-án az alább megnevezett segédek léptek sztrájkba; Rosenberg Sándornál: Fejes István, Augusztics Benőnél: Gelencsér János, Kajtár Jenő, Búki János, Blum Sámuelnél: Geiger János, Kun József, Blum Adolfnál: Bódör Lajos, Szalai Károly.

Munkaadók és munkások szeptember hó 24-én békéltetési tárgyalásokat kíséreltek meg maguk között, ez azonban eredménytelen maradt.

Szeptember hó 25-én Keszthelyről végleg eltávozott 7 segéd, itt maradt sztrájkoló 5 éspedig: Horváth Lajos, Papp József, Kajtár Jenő, Fejes István, Kun József, akik október hó 3-án ismételt tárgyalat mestereikkel, megegyeztek és október 6-án reggel munkába álltak.

Sztrájk oka munkabér emelés iránti követelés — béremelés lett páronként 10 fillér.” Erre a sztrájkra lehetett válasz a cipész szakszervezet feloszlata.

A legális szakszervezetek feloszlatajának időszakában természetesen kétszeres erővel törekedett a hatóság az újak megalakulását meggátolni. „Keszthelyen alkalmazásban levő péksegédek csütörtökön délután sztrájkba léptek” — írja a Keszthelyi Hírlap.¹⁴⁹ „A mozgalom oka az, hogy a segédek szervezkedni akarnak és arra törekcszenek, hogy Keszthelyen megalakítsák a pék szakegyletet. Gyűlést

akartak tartani, melyre a központból egy munkást hívtak le. A szolgabíróság azonban a népgyűlést nem engedélyezte, a pesti munkást, aki magát igazolni nem tudta, a csendőrség letartóztatta, hivatkozva a belügyminiszter ilyen esetre vonatkozó rendeletére. Erre a segédek a munkás szabadon bocsájtását kérték, amikor aztán ezt a kérésüket megtagadták, sztrájkba léptek. A sztrájk egy nap alatt kitombolta magát, ugyanis a kiküldöttet elengedték, a munkások pedig péntek délután munkába álltak.” Szombaton azonban újból beszüntették a keszthelyi péksegédek a munkát és béremelést követeltek. Bátor kiállásuknak 20% béremelés lett az eredménye és kivívták azt is, hogy az eddigi természetben kapott étkezést ettől kezdve készpénzben kapták meg. Erre hétfőn újból megkezdték a munkát.¹⁵⁰

A közhatalom elnyomó irányzata természetesen csak egy része a munkásmozgalom ellen folytatott sokrétű harcnak. A harc másik részét ideológiai síkon igyekeztek megvívni, a szociáldemokrata ideológia ellen a keresztényszocializmust akarták sorompóba állítani. Keresztényszocialista szervezetek megalakulását követi a Balatonvidék Keszthely környékén is.¹⁵¹

A munkásmozgalom látszatengedmények adásával is igyekeztek elhallgattatni, természetesen a tőke érdekeinek megsértése nélkül. Ez a tendencia önmagában kizárta már annak a lehetőségét, hogy az engedmények jelentősek legyenek a dolgozók számára. A kereskedelemügyi miniszter 57734. VI. A/1907. számú rendeletével életbelépteti a kötelező betegség és baleseti biztosításáról szóló 1907. XIX. tv-t.¹⁵² Ezévbén szentesíti a király az új cseléd-törvényt is.¹⁵³

A cseléd és a gazda viszonyát az 1876. évi XIII. tc. szabályozta korábban. A mezőgazdasági cselédség tarthatatlan és nyomorúságos helyzete ismert.¹⁵⁴ A századforduló gazdasági cselédjeinek életszínvonalához a balatonszentgyörgyi Csillagvár padlása szomorú dokumentumokat szolgáltatott. Ez a múlt századi romantikus épület vadászkastélynak épült, erdészlakás, majd cselédház lett,¹⁵⁵ így érte aztán meg a felszabadulást. 1957—58-ban az Országos Műemléki Felügyelőség helyreállította az érdekes épületet.¹⁵⁶ A tetőzet javítása során kitakarították a padlást és ezzel napvilágra került az a sok apróság, amit az épületben lakó cselédek félreraktak egykor, hogy hátha hasznát veszik még. Vagy 100 bocskor és pár csizma került be ekkor a Balatoni Múzeum néprajzi gyűjteményébe. Agyonhasznált, rongyos lábbelik ezek, talpuk jóformán alig van, aki hordta őket valaha, a meztelen talpán járt, a sár és hideg ellen nem védtek ezek semmit. Milyen kár, hogy a mai múzeumi célra szolgáló épületben nincs

bátorságunk a cselédvilág igazi arculatát és ennek megfelelően igazi nyomorát bemutatni.

Ha megrendezzük a cselédek életéről szóló múzeumi kiállításunkat, egymás mellé kerülhetnek a balatonszentgyörgyi bocskorok az 1907-es cseléd-törvény, és a szociáldemokrata párt mezőgazdasági munkások bérezésére készített tervezete is. A Keszthelyi Hírlap nyomán ideiktatjuk azokat a bérköveteléseket, melyekért a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének tagjai 1907-ben küzdöttek¹⁵⁷ — eredménytelenül.

„A bérszerződési minta szerint egy nős béres évi díja 360 K. készpénz. 4 mm búza, 5 mm árpa, 1,5 kat. hold föld, 1 szobából és kamrából álló lakás, szabad tüzelő, 1 fias disznó és 1 tehéntartás. A téhennek elegendő széna, vagy 1 hold rét jár. Munkaidő reggel 6 órától este 6 óráig. A cseléd és családja ingyen orvost és gyógyszert kapnak; mindennemű adó és a gyerekek tandíja a munkadót terheli. A munkaidőn kívül, valamint ünnep és vasárnap a gazda cselédjével nem rendelkezik, az oda megy, ahová akar. A lakhelytől különböző tanyán, vagy pusztán dolgozó cseléd napi 1 K. pótdíjat kapjon.

Nőtlen cseléd havi bére 60 K. és lakás.

A földmunkások december, január és februárban 10 órai munkáért 2 K., március, áprilisban 12 órai munkáért 3 K., május, júniusban 14 órai munkáért 5 K., júliusban 14 órai munkáért 7 K., augusztusban 14 órai munkáért 5 K., szeptember, október és novemberben 12 órai munkáért 3 K., napi bért igényelnek.

Az aratási szerződés mintája szerint az aratásért a munkások az őszi gabonából a 10., a tavasziból a 9. részt kapják, szalmájával és pelyvájával együtt. Marokverőket a munkások fogadnak, de bérük felét a birtokos fizeti. Élelmezésre páronként és hetenként 30 liter búzát, 3 kg szalonnát, 1 liter kását, 1 liter babot, 0,5 kg sót és naponként 0,5 kg friss húst követelnek. A rész elszállításáról és a munkások haza és visszafuvarozásáról, lakásról, orvostól a gazda kezekedik.”

A munkadók érdekvédelmi szövetségének megalakítására, mint említettük már 1906-ban felszólította tagjait a keszthelyi ipartestület. Ezeket az érdekvédelmi szervezeteket is a munkásmozgalom elleni nagy küzdelem részének kell tekintenünk, amelyeket ennek megfelelően támogattak az államapparátus, és a városok is. Jó példa erre a keszthelyi Építőiparosok Szövetsége, amely 1907 szeptemberében alakult meg. Megalakulásukat a következő levélben tudatták a keszthelyi képviselőtestülettel.¹⁵⁸

„Tekintetes Képviselő Testület!

A nemzetközi szociáldemokráciának közgazdasági életünkben okozott rombolásai, a munkásokba be-

oltott tévtanai révén keltett veszedelmes csapásai az ország építő iparosait e veszedelmek elleni védekezésre kényszerítik. Miként e romboló mozgalom erőt a munkások országszerte szervezett egyesüléséből nyert, a védekezés módja az iparosok részéről sem lehet egyéb, mint az egyesülésből meríteni erőt a küzdelem felvételére, s a veszedelmek lehető lerontására.

Megalakult tehát az építőiparosok országos szövetsége, vidéki szervezetekkel. Így léptek egyesülésbe a keszthelyi építőiparosok is, s mint „A Keszthelyi Építőiparosok Szövetkezete” megkezdte működését a minisztérium által 1907. 17558. VI. A. számon jóváhagyott szabályokkal.

A szövetség alapszabályszerűen kifejezett célja: Tagjai közös ipari érdekeinek előmozdítása, a tagok és a munkásai között állandó békés viszony létrehozása, a munkások jogos kívánságainak elismeretése, jogtalan követelések ellen védekezés közös eljárással a törvények határain belül, s védekezés a tisztességtelen verseny ellen.”

A cikornyás stílusban megszerkesztett átirat a képviselőtestület támogatását kéri a továbbiakban, abban a formában, „hogy a köztől munkát oly iparos kaphat csak, aki a szövetségnek tagja.”

A szeptember 30-as dátummal készült kéziratos beadványt október 15-én nyomdatechnikai úton is előállították,¹⁵⁹ valószínűleg propaganda céljából.

A sajtóval kapcsolatos, említett belügyminiszteri rendelet révén az újságokban egyre kevesebb lesz a munkásmozgalommal foglalkozó cikk, azt az eddigiekből is láttuk, hogy az egyéb forrásanyag bizony meglehetősen gyér.

Az utolsó hír amit a Keszthelyi Hírlapban olvashattunk Keszthely munkásmozgalmáról: az építőmunkások szakcsoportja 1907 június 1-re mulatságot tervezett a Sörházkertben, saját könyvtár javára.¹⁶⁰

A keszthelyi famunkások, szabómunkások és munkásnők szakcsoportja által 1907. június hó 9-én a Stampfel-féle vendéglőben tervezett mulatság meghívója szerencsénkre eredetiben maradt ránk.¹⁶¹ Megtudjuk a meghívóból, hogy ezt a mulatságot is saját könyvtárunk javára tervezték, de megőrizte a meghívó a szakszervezet vezetőségének a névsorát is: Neiger Imre vb. elnök, Schlesinger József pénztáros, Boó Géza és Kapitány Imre ellenőr. A meghívó nyomán közölnünk kell a rendezők nevét is, hiszen ezek biztosan tagjai voltak a szakszervezetnek: Blagusz Elek, Biczó Béla, Berki István, Haller István, Ludvig Sándor, Mihaleczki Károly, Peczkó Gyula, Simon Károly, Patner István, Pintér Viktor, Polozgai Lajos, Rossenber István, Ungár Ödön (5. kép).

Az október 10-re tervezett országos szociáldemok-

5. Meghívó szakszervezeti táncmulatságra, 1907. jun. 9.
 5. Einladungskarte zum Fachvereinungs-Ball, 9. Juni 1907.
 5. Invitation au bal du syndicat, datée du 9 juin 1907.
 5. Приглашение на танцевальный вечер профсоюза, 9-го июня 1907 г.

rata tüntetéssel kapcsolatban a plakátok elkobzását és a tüntető felvonulás betiltását említettük már. A nap eseményeiről a Balatonvidék ad hírt:¹⁶² „A szervezett munkások nálunk is megtartották október 10-ét, Szerdán estétől kezdve pénteken reggelig szünetelt a munka, majd minden műhelyben, nem kis bosszúságára és kárára a munkaadóknak, kiket ez az önkényes munkaszünetes nap előkészületlenül talált. Az utca külső képe azonban éppen semmi változást sem mutatott e napon. Minden úgy volt, mint más hétköznapokon szokott lenni. Semmi sokadalom, semmi tüntetés, semmi feltűnés nem volt, hacsak az a néhány idegen csendőr nem tűnt fel némelyiknek, kik napközben többször bejárták a város utcáit. Hála Isten szűkség nem volt rájuk. Csendes volt minden az utcán, de annál zajosabb és élénkebb volt az élet a vendéglőben. A szervezett munkásság ugyanis nem nyervén engedélyt a népgyűlésre, sem tüntető felvonulásra, a vendéglőkben töltötte el a napot, vidám poharazás közben, iván nagyokat és gyakran az általános és titkos választói jog mielőbbi megvalósulásáért.”

Ezekben a napokban történt, hogy a keszthelyi járás főszolgabírósa a keszthelyi jegyző jelentése alapján elkobozta a „Hazátlan bitangok” című nyomtatványt, melynek kötege Vidovics Elek címére érkezett postán. Pintér János és Molnár József terjesztették aztán ezeket a városban. Mindhármuk ellen házkutatást rendelt el a főszolgabíró.¹⁶³

Az év munkásmozgalmi híreivel kapcsolatban meg kell még említenünk a Balatonvidék „Szocialisták” című cikkét,¹⁶⁴ amely oda lyukad ki, hogy „a szocializmus legkitűnőbb vezére ma Bernstein, ki nagyrészt Marxnak a tanítványa.” Arról a Bernsteincről van természetesen szó, akit ma a „revizionizmus atyja”-ként szoktunk nevezni.

Az 1907. évi munkásmozgalom utolsó hírét ugyancsak ebben a lapban olvashatjuk:¹⁶⁵ „A szociáldemokrata munkások a karácsonyi ünnepek alatt 12 gyűlést terveznek, Vas-, Zala-, Veszprém- és Somogy megyék szervezeteinek kiküldöttjei Szombathelyen tartanak értekezletet. Minden szervezet 2—2 kiküldötttel képviselheti magát.”

Egy 1908. január 10-én kelt jegyzői felterjesztésben olvashatjuk:¹⁶⁶

„98/1908. Főszolgabíró Úrnak Keszthelyen.

A magyarországi építőmunkások országos szövet-

MEGHIVÓ.

A MAGYARORSZÁGI FEMUNKÁSOK
 SZABÓMUNKÁSOK- ÉS MUNKÁSNŐK
 ——— KESZTHELYI CSOPORTJA ———
 1907. JUNIUS HÓ 9-ÉN (VASÁRNAP)
 ÖZV. STAMPFEL PÁLNÉ ÉTTERMÉBEN
 SAJÁT KÖNYVTÁRUK
 JAVÁRA ZÁRTKÖRŰ
TÁNCMULATSÁGOT
 rendez, melyre a kívül
 címzetturat és h. család-
 ját tisztollettel meghívja
A RENDEZŐSÉG.

KEZDETE ESTE 8 ÓRAKOR.

BELÉPTI DIJ SZEMÉLYENKINT 1 KOR.
 CSALÁD-JEGY 2 KORONA 40 FILLÉR.

Felfűtözések köszönettel fogadtatnak
 ... és hirlapilág nyugtáztatnak ...

ségétől a csatolt bejelentés érkezett, melyszerint nevezett szövetség Keszthelyen lakó tagjaitól Magyar János útján akarja a tagdíjakat beszédni, mivel a helyi csoport működése a hatóság által felfüggesztett.

A szövetség jóváhagyott alapszabályainak 13. szakasza bizalmi férfiuról tesz ugyan említést, ez azonban csakis a kezdet kezdetén, illetve csak akkor

működhetik, ha helyi csoport nincs. Keszthelyen pedig van helyi szakcsoport és van vezetőség, amely habár működése felfüggesztett is, feloszlottak nem tekinthető.

Minthogy a bizalmi férfiú megbízásában és a hatósági rendelkezések kijátszását látom, amennyiben tagdíj fizetések ürügye alatt értekezletet és gyűléseket tarthatnak, a teendő intézkedésre utasítást kérek.

Keszthely, 1908. január hó 10-én.

Olvashatatlan aláírás
jegyző"

Az idézett okmányból kiderül, hogy a hatóság az építőipari munkások keszthelyi szakcsoportjának működését felfüggesztette, de hogy ez mikor, hogyan és milyen indokkal történt, nem tudjuk. Az idézett akta január 10-én kelt, valószínű tehát, hogy még 1907-ben függesztették fel a szakcsoport működését.

A főszolgabíró 1908. január 12-én azzal küldte vissza az említett okmányt, hogy arra vonatkozóan a községi előjárásnak kell határozatot hoznia, a fellebbezési jogra történő figyelmeztetéssel.¹⁶⁷ Május 28-án már az alispán hozott határozatot ebben az ügyben.¹⁶⁸ Megtudjuk ebből, hogy a belügyminiszter 37.271/1908. V-a számú határozatával a Magyarországi Építő Munkások Országos Szövetsége keszthelyi csoportját feloszlatta, a feloszlást azonban a hatóság nem hajtotta végre, „a helyi csoport tehát még létezik, márpedig helyi csoport és befizető hely az alapszabályok szerint ugyanazon helyen és ugyanazon időben egyidejűleg nem létesíthető.”

A Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének központi vezetősége 1908. május 29-én levélben kereste meg Keszthely előjáróságát.¹⁶⁹ Az ebben foglaltak szerint Babos Lajost kívánja megbízni a keszthelyi tagdíjak beszedésével. A keszthelyi előjáróság a bejelentést nem vette tudomásul, mivel határozathozatalra az alispán az illetékes.¹⁷⁰

A befizetőhely létesítésének további sorsát nem ismerjük.

A Magyarországi Építőmunkások és azok Segédek Országos Szakegyletének alapszabályait 1902-ben hagyta jóvá a belügyminiszter. A jóváhagyott alapszabályok a tagkönyvekben magyar, német és horvát nyelven is benne vannak. A keszthelyi születésű Paál Sándor tagkönyvét, aki 1904. április 17-én lépett be a komáromi csoportba, a Balatoni Múzeum őrzi.¹⁷¹ Ebből idézhetjük az alapszabályok

7. paragrafusát, amely a tagok befizetési kötelezettségét rögzíti:

„Tanult munkások 1 korona beiratási díjat és heti 20 fillér járulékot, segédmunkások és munkásnők 80 fillér beiratási díjat és 15 fillér heti járulékot tartoznak pontosan befizetni.”

A keszthelyi dolgozók 1908-ban még megünnepelhették a május elsejét. Ebben az évben semmi konkrét adatot sem találunk már a két helyi újságban a keszthelyi munkásmozgalommal kapcsolatban, így kénytelenek vagyunk a gyéren megmaradt hatósági akták adatai alapján összegezni a történetet. Természetes, hogy a forrásanyag hiányossága következtében csak az események töredékéről szerezhetünk tudomást. 1908 május elsejével kapcsolatban a főszolgabíró már május 2-án jelentéstételre szólította fel a keszthelyi jegyzőt, hogy május 10-ig jelentse, hány üzemben szünetelt a munka egész nap, hányban részlegesen, a munkabeszüntetés a tulajdonos engedélyével történt-e, vagy nélküle?¹⁷² A keszthelyi jegyző jelentéséből megtudjuk, hogy 14 műhelyben egész nap szünetelt a munka a tulajdonos beleegyezésével, 51 műhelyben pedig a tulajdonos engedélye nélkül. 11 műhelyben részleges munkabeszüntetés volt a tulajdonos engedélyével.¹⁷³

Nem lenne teljes Keszthely 1908. évi munkásmozgalmának jellemzése, ha nem utalnánk a Balatonvidék ideológiai cikkeire, melyekkel a szocialista tételket igyekeztek cáfolni.¹⁷⁴ Ezeket a jelentéktelen próbálkozásokat azért említjük csupán, mert ezek tükrözik az újság valódi arculatát.

Nem véletlen, hogy a keszthelyi Építőiparosok Szövetsége éppen a Balatonvidéket választotta hivatalos lapjának, 1908-ban.¹⁷⁵ Az Építőiparosok Szövetségének alakulásáról és céljairól már beszélünk. Egy 1908-ban kelt okmány bemutatásával ki kell még egészítenünk ezt a képet.¹⁷⁶

„A keszthelyi járás főszolgabírójától. 1471/908. szám.

Tárgy: Iparengedély nélkül építési munkát vállaló iparos segédek elleni eljárás.

Határidő: 1908. április 25.

Valamennyi jegyző úrnak.

Felsőbb hatósági rendelet szerint a zalaegerszegi építőiparosok szövetsége kizárja a munkából az itteni munkás szakszervezetek iparos segéd tagjait, akiknek túlhajtott bérköveteléseit lehetetlen volt teljesíteni. Tudomásomra jutott, hogy az ilyen sem iparendeléssel sem iparigazolvánnyal nem bíró segédek önálló munkát vállalnak úgy helyben, mint különösen vidéken egész házakat önállóan építenek, jól lehet arra joguk nincs és ezen cselekményük az iptörvény szerint szigorúan büntetendő. Felhívom tehát Címet, hogy a köre területén az építkezéseket

állandóan figyelje és vizsgálja meg, hogy az építést vezető, vagy teljesítő egyének bírnak-e a törvény által követelt iparendeléssel, illetve iparigazolvánnyal, ezek nem létében jelentse fel az illetőket, hogy a kihágási eljárást soronkívül lefolytathassam és őket a legszigorúbban megbüntethessem, az iparendelő és iparigazolvány nélkül építőket további építéstől eltilthassam, egyáltalán a legszigorúbban járassak el velük minden téren, mert cselekményeik büntetlenül hagyása esetén lehetetlen a munkás szakszervezetek állandó működésének útját vágni.

Fenti intézkedéseiről és ennek végrehajtásáról jelentését adott határidőre elvárom.

Keszthely, 1908. évi március hó 29-én

Takáts főszolgabíró."

A főszolgabírói felszólításra a keszthelyi jegyző csak 1908. április 24-én tett jelentést, közölve, hogy Keszthely területén iparendelő és iparigazolvány nélkül egy iparos sem dolgozik.¹⁷⁷

A nyár eleje az aratósztrájkoktól való rettegésben telt el Keszthelyen is. A főszolgabíró 1908. június 11-én az összes jegyzővel összeírta, hány üzemképes aratógép van a községeikben? Vannak-e olyan jelenségek, amelyek az aratógépek készletbentartását indokolják? Vannak-e olyan szegődetlen aratómunkások, akik hajlandók lennének még elszegődni esetleges munkáspótlásra? Ezekről jegyzék készítené, amely azonnal beküldendő a főszolgabíróhoz.¹⁷⁸

A felozlatott Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének keszthelyi csoportja 1908. július 4-én megkísérelte az újbóli megalakulást. Az ezzel kapcsolatos főszolgabírói végzés így hangzik:¹⁷⁹ „2883/1908 szám. A keszthelyi járás főszolgabírójától. Tárgy: Kovács Lajos és társai keszthelyi építőmunkás segédek folyó hó 14-én szervezkedő gyűlés tartását jelentik be.

Véghatározat.

A bejelentést tudomásul nem veszem, a gyűlés megtartását eltiltom.

Indok:

Mint hogy az Építőmunkások Országos Szövetségének keszthelyi csoportja fennállásának tartalma alatt alapszabály ellenes működést fejtett ki, nemcsak, de a csoport ellen teljesített hatósági és bírósági eljárás során olyan visszaélések is constataláltak, melyek hatósági felozlatásra szolgáltatott okot — minthogy a felozlatás csak a legközelebb,

t. i. múlt hó 21-én fogatosított és így bizonyosra vehető, hogy a helyi csoport megalakulása esetén annál kevésbé változna a múltban követett törvény és alapszabály ellenes irányból, mert jelen és jövő tagjainak ugyanazonossága kétségtelen, — miután különben is merőben értelmetlen és céltalan lenne minden hatósági intézkedés és ellenőrzés, ha felozlatásukat nyomban követnék a megalakulások: így a jelentést mint időszerűtlent tudomásul venni és a gyűlést engedélyezni nem lehet.

Erről bejelentők képviselőjében Kovács Lajos kőműves segéd keszthelyi lakost tudomást-, Keszthely nagyközség előljáróságát és a keszthelyi csendőrőrsöt az ellenőrzés gyakorlása végett ezen véghatározatom hasonmásával értesíteni rendelem és pedig elsősorban megnevezett azzal, hogy jelen véghatározatom ellen az átvevéstől számított 5 napon belül hatóságomnál előterjesztendő fellebbezésnek van helye.

Keszthely, 1908. évi július hó 4-én.

Takáts főszolgabíró."

A munkásmozgalom elleni egyre élesedő harcban a hatóság figyelme fokozatosan terelődött a nyomdákra is, nehogy azok a munkásmozgalmat erősítő illegális termékeket állíthassanak elő. A keszthelyi járás főszolgabírája 1908. október 3-án felhívta Sulyánszky József, Mérei Ignác és Náday Ignác keszthelyi nyomdatulajdonosok figyelmét arra, hogy a nyomda üzemeltetéséhez nemcsak az elsőfokú iparhatóság engedélye szükséges, hanem a nyomdatulajdonosoknak az alispánnál is jelentkezni kell. A jelentkezés alkalmával be kell mutatni a nyomdakönyvet is, amibe a nyomdából kikerülő nyomtatványok alakját, szövegük tartalmát és számát is be kell jegyezni. Minden változást be kell jelenteni az alispáni hivatalnak, hogy azokat a nyilvántartásba is átvezethessék és azokról a Magyar Nemzeti Múzeumot és a sajtóügyi közvádlót is értesíthessék.¹⁸⁰ A Magyar Nemzeti Múzeumot a köteles-példányok beszolgáltatása szempontjából érdekelte a nyomdák kérdése, nem valószínű azonban, hogy ezek beadásának érdekében lépett közbe a hatóság. Valószínű, hogy a sajtóügyi közvádló tájékoztatása volt a rendelet kiadásának szülője.

Csak egy 1910-es okmányból tudjuk meg, hogy a hatóság 1908. március 28-án „a kebeléből kiindult erőszakosságok miatt” felozlatta a földmunkások szakszervezetét is.¹⁸¹

1909. év eseményeiről hallgatnak forrásaink, csak azt tudjuk csupán, hogy Bokányi Dezső, a szociál-

demokrata párt egyik vezetője áprilisban másfél óras beszédet tartott Nagykanizsán.¹⁸² Ez bizonyára serkentőleg hatott a keszthelyi munkásmozgalomra is.

1910 tavaszán új képviselőválasztásokat írtak ki. A keszthelyi választókerületben szociáldemokrata jelölt nem léphetett már fel, a szociáldemokrata párt csak az iparilag erősebb Nagykanizsán adott életjelt magáról. Ezt a keszthelyi Balatonvidék című lap a megszokott gúnyos hangon így ismerteti az olvasókkal: „Gróf Zichy Aladár már előre el volt rá készülve, hogy tüntetni fognak ellene s így egy cseppet sem volt meglepve, midőn a húsvéti tojásokból felé is repült egy pár. A Szarvas szállodába hajtatott, mely előtt megszámlálhatatlan sokaságú embertömeg várakozott rá. Az erkélyre lépésekor a választópolgárok ajkáról egy szívvel-lélekkel tört ki az egetverő éljen. De a cucilista hadsereg vörösnakendős gárdatisztje sem maradt tétlen s megadta a jelt a felbérelt csöcseléknek, mire fülsiketítő füttyülés, sipolás, trombitálás, jericho lárma s a vadszamarakat felülmúló ordítozás rezgettette meg a levegőt, úgy hogy gróf Zichy Aladár a beszámolót itt nem tarthatta meg, hanem a szálloda termében a helybeli s kerületi választópolgárok előtt.”¹⁸³

1910 tavaszán újból folytathatta legális működését a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének keszthelyi csoportja. Az alakulási okmányokat a keszthelyi előjárósághoz adták be. Az okmányokat az előjáróság az alispánhoz továbbította, mivel az országos jellegű munkásegységek alakulásának tudomásulvételére az 1906. évi 122.000 belügyminiszteri rendelet szerint a vármegye első tisztviselője volt illetékes. Minderről Gyümölcsös János bejelentőt értesítették.

Ez az 1910. július 7-én kelt értesítés¹⁸⁴ az elmondottakat tartalmazza és csupán utolsó bekezdése érdekes számunkra: „Miről Gyümölcsös János bejelentőt azzal értesítem, hogy a helyi csop. csak a tudomásulvétel után alakul meg véglegesen, működését azonban ideiglenesen megkezdheti, ha ezt a helyi hatóságnak kellően bejelentette, amiről a bejelentés megtételekor elismervény fog adatni.” A legális működés azonban rövid életű lehetett. Ugyanis az alispán 1910-ben nem engedélyezhette a szakcsoport megalakulását, mert 1911-ben újból hallunk az alakulás megismétlődéséről. Ennek megtörténtét Balla József jelenti be. A keszthelyi előjáróság a bejelentést tudomásulvétel végett az alispánhoz terjesztette fel, a szakcsoport működését ideiglenesen engedélyezte.¹⁸⁵

Ez az alakulási kísérlet már sikerrel járhatott, mert 1913-ban a Magyarországi Építőmunkások Or-

szágos Szövetségének keszthelyi csoportja a keszthelyi jegyző jelentése szerint működik. Ez a jelentés más munkás szakszervezetet nem sorol fel, nyilván akkor nem is működhetett ilyen.¹⁸⁶

1910 szeptemberében a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének keszthelyi csoportja is megkísérelte az újjáalakulást. A hatóság ezt nem vette tudomásul. Az elutasító végzés¹⁸¹ több szempontból is érdekes számunkra:

„3989/1910. Keszthelyi járás főszolgabírájától.

Tárgy: Csikós Boldizsár keszthelyi lakos kérelme, földmunkások szakszervezetének megalakulása tárgyában f. hó délután 4^{1/2} órakor tartandó gyűlés bejelentésének tudomásulvétele iránt.

Határozat.

A bejelentést tudomásul nem veszem, a gyűlés megtartását betiltom.

Indok:

Mint ahogy éppen a bejelentőnek elnöklete alatt állott „Földmunkások Szakszervezete” a kebeléből kiindult erőszakosságok miatt 1908. március 28-án feloszlattatott hatóságilag, minthogy továbbá nem szenved kétséget, hogy a tervbe vett szakszervezet tagjai azonosak a feloszlattott szakszervezet volt tagjaival és így a legkisebb remény sem fűzhető azon feltevéshez, hogy a szakszervezet megalakítása esetén működést a törvényes korlátok között gyakorolná. A gyűlés megtartását betiltani kellett.”

1910 eseményeivel kapcsolatban említenünk kell még az országos nyomdász-csátrájkot, amihez a keszthelyi nyomdák dolgozói is csatlakoztak. Ezért aztán a keszthelyi újságok június 11-én nem jelenhettek meg.¹⁸⁷

1912-ben a keszthelyi főszolgabíró a Világosság nyomdában Budapesten előállított „A föld népéhez” című nyomtatvány elkobzását rendelte el és utasította a keszthelyi csendőrsöt, hogy az említett nyomtatvány terjesztőit jelentsék fel.¹⁸⁸

1914 tavaszán megalakult a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének keszthelyi csoportja. A megalakulást Csikós Boldizsár jelentette be a keszthelyi előjáróságnak. A szakszervezet ideiglenes működését az előjáróság tudomásul vette.¹⁸⁹

1914-ben kitört az első világháború, amely pontot tett a keszthelyi munkásmozgalom vázolt szakaszának végére is. Az első világháború új fejlődési szakaszt indított el, ennek keszthelyi történetét azonban újabb dolgozat keretében szeretnénk majd összefoglalni.

Sági Károly

JEGYZETEK

- 1 Szántó I.: A parasztság kisajátítása és mozgalmai a dunántúli Fesztetics-birtokon 1711—1850, Bp. 1954. — A kérdéssel újabban Degré Alajos foglalkozik.
- 2 Balatoni Múzeum Adattára, 59., 88. i. (Megjelenik a Veszprém megyei múzeumok közleményeinek következő kötetében.)
- 3 Bontz J.: Keszthely város monográfiája, Keszthely, 1896. 140. — Iványi B., Péczely P., Sági K., Keszthely, é. n., 46—47.
- 4 Az adatokra I.: Jankó J., A Balaton-melléki lakosság néprajza, Bp. 1902, 107. — Sági J., A Balaton írásban és képből, Keszthely 1902, 29. — Magyarország helységnevtára, 1937, 296.
- 5 Jankó J., i. h., 117. és 116.
- 6 Bontz J., i. h., 39., 139.
- 7 Bontz J., i. h., 55., 239.
- 8 Bontz J., i. h., 58.
- 9 Halis I., Hoffmann M., Zalavármegyei évkönyv a millenniumra, Nagykanizsa 1896, 159.
- 10 Zalaegerszegi Állami Levéltár, Keszthely város levéltára (továbbiakban KVL), 779. kötet; 2818/1893. sz. ügyirat.
- 11 Jankó J., i. h., 231.
- 12 Bontz J., i. h., 56., 139.
- 13 KVL. 779. kötet; 1930/1908. sz. ügyirat.
- 14 KVL. 779. kötet; ipartestületi elnök jelentése 1907. április 10.
- 15 KVL. 779. kötet; ipartestületi elnök jelentése 1911. január 5.
- 16 KVL. 780. kötet; 448/1918. sz. ügyirat.
- 17 KVL. Keszthely város tanácsülési jegyzőkönyve 1848. május 31.
- 18 Halis I., Hoffmann M., i. h., 311.
- 19 Bontz J., i. h., 55.
- 20 Halis I., Hoffmann M., i. h., 296.
- 21 Magyar Statisztikai Évkönyv 15, 1907, 165. — Keszthelyi Hírlap (továbbiakban KH) 1911. június 25. szám.
- 22 KVL. 779. kötet; 3391/1900. sz. ügyirat és KH. 1900. október 21. szám.
- 23 KVL. 779. kötet; 1280/1904. sz. ügyirat.
- 24 KVL. 780. kötet; 428/1916. sz. ügyirat.
- 25 KVL. 780. kötet; Ipar 1911—1916.
- 26 KVL. 779. kötet; 1909. február 25.
- 27 Bontz J., i. h., 55.
- 28 KVL. 911. kötet; Halászat 1860—1910. — Wlassics T., Balatoni Évkönyv, Bp. 1925, 83.
- 29 Koppány T., Péczely P., Sági Károly, Keszthely, Bp. 1962, 5.
- 30 Iványi B., Péczely P., Sági Károly, i. h., 28.
- 31 Zombory G., A buda—kanizsai vasút. Vasárnapi Újság 1861, 205.
- 32 Halis I., Hoffmann M., i. h., 159.
- 33 Uo. 114.
- 34 Sági K., A keszthelyi öböl sorsa. Új Helikon 1963, 54.
- 35 Bontz J., i. h., 56, 139.
- 36 Sági E., Tóth L., Balatoni könyv és balatoni címtár, Bp. 1940, 242—243.
- 37 Bontz J., i. h., 294.
- 38 Magyar Statisztikai Évkönyv 11, 1903—93 és 14, 1906, 95.
- 39 Pölöskei F., Szakács K., Földmunkás- és szegényparasztmozgalmak Magyarországon 1848—1948, Bp. 1962, 158.
- 40 KVL. 353—400. kötet; Szegényalap és szegények pénztára. — Bontz J., i. h., 297., 304—307.
- 41 Bontz J., i. h., 362.
- 42 Sági K., i. h., 53.
- 43 A keszthelyi állandó nyári színház. Vasárnapi Újság 1862, 340.
- 44 Csák A., A keszthelyi állandó színház. KH. 1908. április 5. szám.
- 45 Ráth K., Egy kéjlak Keszthelyen. Vasárnapi Újság 1862, 232.
- 46 Balatoni Múzeum, iparművészeti gyűjtemény: 63. l. 1—9.
- 47 Balatoni Múzeum Adattára: 57. 359. l.
- 48 Sági K., i. h., 54.
- 49 Bontz J., i. h., 362.
- 50 Sági K., i. h., 54.
- 51 Bontz J., i. h., 294.
- 52 Balatonvidék (továbbiakban BV) 1907. szeptember 1. szám. és KH. 1907. március 17. szám.
- 53 KH. 1908. március 17. szám.
- 54 KH. 1908. április 26. szám.
- 55 KH. 1908. július 5. szám.
- 56 Bontz József, i. h., 109.
- 57 Szántó I., i. h., 218—219.
- 58 Bontz J., i. h., 338—340.
- 59 KVL. 881. kötet; 529/1899, 628/1899 és 642/1899. sz. ügyiratok.
- 60 KVL. 779. kötet; 1137/1904. sz. ügyirat.
- 61 KH. 1903. június 14. szám.
- 62 KH. 1903. augusztus 6. szám.
- 63 KH. 1903. augusztus 30. szám.
- 64 KH. 1903. szeptember 6. szám.
- 65 KH. 1903. szeptember 30. szám.
- 66 KH. 1903. október 25. szám.
- 67 S(ági) J., Szociális mozgalom. KH. 1903. november 1. szám.
- 68 A katolikus legényegylet 1896-ban alakult (Bontz J., i. h., 304.) és 1903-ban 83 tagja volt. (KVL. 779. kötet; 1137/1904. sz. ügyirat.)
- 69 BV. 1903. május 3. szám.
- 70 Szociális tanulmányok I—IV. BV. 1903. október 23.—november 13.

- 71 KH. 1903. december 25. szám.
- 72 A magyar és nemzetközi munkásmozgalom története 1848–1964, 152.
- 73 KVL. 779. kötet; 1137/1904. sz. ügyirat.
- 74 Balatoni Múzeum Adattára: 59. 150. 3.
- 75 Murányi M., A vasúti sztrájk története, Bp. 1904.
- 76 KH. 1904. április 24., május 1., június 5. szám.
- 77 KH. 1904. szeptember 18. szám.
- 78 KH. 1905. április 23. szám.
- 79 KH. 1904. május 8. szám.
- 80 KVL. 881. kötet; 1717/1904. sz. ügyirat.
- 81 Testvériség (Keszthely) 1919. május 4. szám.
- 82 KH. 1904. május 1. szám.
- 83 KH. 1904. május 8. szám.
- 84 KH. 1904. szeptember 18. szám.
- 85 KVL. 881. kötet; 2226/1904. sz. ügyirat.
- 86 KH. 1904. március 27. szám.
- 87 KH. 1904. április 17. szám.
- 88 BV. 1904. április 24. szám.
- 89 BV. 1904. június 26. szám.
- 90 A mi nyomdánk sztrájkja. KH. 1904. október 3. szám.
- 91 Balatoni Múzeum Adattára: 1964. évi szerzemény.
- 92 KH. 1904. december 18. szám.
- 93 BV. 1904. december 18. szám.
- 94 KH. 1905. április 30. szám.
- 95 KH. 1905. január 22. szám.
- 96 KH. 1905. január 29. szám.
- 97 KH. 1905. július 29. szám.
- 98 BV. 881. kötet; 1905. március 6.
- 99 BV. 1905. március 19. szám.
- 100 KVL. 881. kötet; 1905. április 4.
- 101 BV. 1905. április 16. szám.
- 102 KH. 1905. május 7. szám.
- 103 BV. 1905. május 7. szám.
- 104 KH. 1904. november 27. szám.
- 105 BV. 1905. november 5. szám.
- 106 KVL. 881. kötet; 7. eln./1905. sz. ügyirat.
- 107 BV. 1905. június 9. szám.
- 108 BV. 1905. július 9. szám.
- 109 C(sák) Á., Sztrájkok. KH. 1905. augusztus 27. szám.
- 110 KH. 1905. szeptember 3. szám. — BV. 1905. szeptember 3. sz.
- 111 BV. 1905. október 22. szám.
- 112 KH. 1905. december 24. szám.
- 113 Pölöskei F., Szakács I., i. h., 388.
- 114 KH. 1906. március 25. szám.
- 115 KVL. 881. kötet; 1322/1906. sz. ügyirat.
- 116 KVL. 881. kötet; 1883/1906. sz. ügyirat.
- 117 KH. 1906. április 22. szám.
- 118 KH. 1906. április 29. szám.
- 119 Ma: Szabadság Szálloda.
- 120 KH. 1906. május 6. szám.
- 121 KVL. 881. kötet; 1522/1906. sz. ügyirat.
- 122 KH. 1906. május 6. szám.
- 123 KH. 1906. szeptember 2. szám.
- 124 KH. 1906. október 14. szám.
- 125 KH. 1906. november 25. szám.
- 126 KH. 1906. december 23. szám.
- 127 KVL. 881. kötet; 945/ni 1907. sz. ügyirat.
- 128 KVL. 881. kötet; 7. eln./1907. sz. ügyirat.
- 129 KVL. 881. kötet; 857/1907. sz. ügyirat.
- 130 BV. 1907. március 17. szám.
- 131 BV. 1907. március 17. szám.
- 132 Balatoni Múzeum Adattára: 1964. évi gyűjtés.
- 133 KH. 1907. március 24. szám.
- 134 KVL. 881. kötet; 74/1907. sz. ügyirat.
- 135 KVL. 881. kötet; 1598/1907. sz. ügyirat.
- 136 BV. 1907. július 28. szám.
- 137 BV. 1907. május 19. szám.
- 138 BV. 1907. június 2. szám.
- 139 BV. 1907. január 27. szám.
- 140 KH. 1907. szeptember 29. szám.
- 141 KH. 1907. november 3. szám.
- 142 KH. 1907. október 6. szám.
- 143 KVL. 881. kötet; 4362/1907. sz. ügyirat.
- 144 KH. 1907. február 24. szám.
- 145 BV. 1907. szeptember 1. szám.
- 146 KVL. 881. kötet; 3187/1907. sz. ügyirat.
- 147 KVL. 881. kötet; ad 3187/1907. sz. ügyirat.
- 148 KVL. 881. kötet; 1907. október 6.
- 149 KH. 1907. június 16. szám.
- 150 KH. 1907. június 23. szám.
- 151 BV. 1907. június 2. szám.
- 152 Zalavármegyei Hivatalos Lap 1907. július 23. szám.
- 153 BV. 1907. szeptember 1. szám.
- 154 Pölöskei F., Szakács K., i. h., 139.
- 155 Móricz B., A balatonszentgyörgyi „Csillagvár” építéstörténete. Műemlékvédelem 1960, 2. szám, 82. skk.
- 156 Ferenczy K., A balatonszentgyörgyi Csillagvár. Műemlékvédelem 1958, 2. szám, 95 skk.
- 157 KH. 1907. március 24. szám.
- 158 Balatoni Múzeum Adattára: 1964. évi gyűjtés.
- 159 KVL. 779. kötet; 1907. október 15.
- 160 KH. 1907. május 19. szám.
- 161 Balatoni Múzeum Adattára: 1964. évi gyűjtés.
- 162 BV. 1907. október 13. szám.
- 163 KVL. 881. kötet; 4332/1907. sz. ügyirat.
- 164 BV. 1907. december 8. szám.
- 165 BV. 1907. december 8. szám.
- 166 KVL. 881. kötet; 98/1908. sz. ügyirat.
- 167 KVL. 881. kötet; 1908. január 12.
- 168 KVL. 881. kötet; 1908. május 28.
- 169 KVL. 881. kötet; 1908. május 29.
- 170 KVL. 881. kötet; 1810/1908. sz. ügyirat.
- 171 Balatoni Múzeum Adattára: 1964. évi gyűjtés.
- 172 KVL. 881. kötet; 1908. május 2.
- 173 KVL. 881. kötet; 1511/1908. sz. ügyirat.
- 174 BV. 1908. január 5., február 16. szám. stb.
- 175 BV. 1908. február 23. szám.
- 176 KVL. 779. kötet; 1471/1908. sz. ügyirat.
- 177 KVL. 779. kötet; 1908. április 24.
- 178 KVL. 881. kötet; 2571/1908. sz. ügyirat.
- 179 KVL. 881. kötet; 2883/1908. sz. ügyirat.
- 180 KVL. 779. kötet; 1908. október 3.
- 181 KVL. 881. kötet; 1910. szeptember 16.
- 182 KH. 1909. április 25. szám.
- 183 BV. 1910. április 3. szám.
- 184 KVL. 881. kötet; 1910. július 7.
- 185 KVL. 881. kötet; 2732/1911. sz. ügyirat.
- 186 KVL. 881. kötet; 2808/1913. sz. ügyirat.
- 187 BV. 1910. június 11. szám.
- 188 KVL. 881. kötet; 2683/1912. sz. ügyirat.
- 189 KVL. 881. kötet; 2822/1914. sz. ügyirat.

Zur Geschichte der Arbeiterbewegungen in Keszthely (1902—1914).

Die Einwohnerschaft von Keszthely betrug 1863: 4523, in 1937: 10621 Seelen. Diese Zunahme hängt mit dem natürlichen Zuwachs zusammen; die Einwanderung war unbedeutend.

Die Bauernhöfe, das Gewerbe, der Handel und die Industrie haben nur einen kleinen Teil der lokalen Arbeitskräfte in Anspruch genommen. Sie haben in erster Reihe die agrarischen Arbeitsmöglichkeiten bei dem Fideikommiß Festetics ergriffen. Der Fremdenverkehr nach dem Balaton war seit 1861 ein bedeutender Faktor im Wirtschaftsleben von Keszthely. Der damit zusammenhängenden Bautätigkeit ist es zu verdanken, daß der Arbeiterschaft der Bauindustrie in der Geschichte der Arbeiterbewegungen von Keszthely eine besondere Bedeutung zukam.

Die sozialdemokratische Partei hat ihre Tätigkeit im J. 1902 in dieser Gegend begonnen. Die Arbeiterbewegung von Keszthely stand bis 1914 im abhängigen Verhältnis zur Arbeit der sozialdemokratischen Partei. Unter deren Einfluß vereinigten sich die Arbeiter der Bauindustrie bereits im J. 1902 in eine Gewerkschaft. Im J. 1903 hören wir auch von der sozialdemokratischen Parteiorganisation in Keszthely, die seit dieser Zeit als aktiver Organisator der Festlichkeiten vom 1. Mai, der Streikbewegungen um Verbesserung der Lohn- und Arbeitsverhältnisse, weiters der die Politik der Partei popularisierenden Volksversammlungen fungiert. Im J. 1904 kam auch der Gedanke der Ausgabe eines sozialdemokratischen Wochenblattes auf. Im J. 1905 trat Kálmán Jócsák mit sozialdemokratischem Programm auf den Landtagswahlen des Wahlbezirkes Keszthely auf, natürlich ohne Erfolg. Im J. 1905 starb Jakab Gurkó, einer der aktivsten Mitglieder des lokalen sozialdemokratischen Parteilebens. Bei seiner Beerdigung wurde die rote Fahne zum ersten Mal in Keszthely öffentlich gehißt.

Im J. 1906 vereinigten sich auch die Erdarbeiter in einer Gewerkschaft; dann wurden auch die Gewerkschaften der Leder-, Holz- und Schneiderindustriellen organisiert.

Die Entfaltung der Arbeiterbewegung begann landläufig gefährliche Dimensionen zu erreichen. Die Regierung ging dagegen 1907 in den Angriff. Eine wichtige Waffe der Staatsmacht war die Einschränkung der Pressefreiheit. Die Zeitungen von Keszthely, wie Keszthelyi Hirlap und Balatonvidék, die ihrer bürgerlich-politischen Einstellung entsprechend, jedoch auch die kleinsten Begebenheiten der Arbeiterbewegung mitteilten, brachten von dieser Zeit an keine solche Nachrichten mehr.

Die Behörden begannen im J. 1907 die Tätigkeit der Gewerkschaften zu verbieten und trachteten in erhöhtem Maße die Gründung neuer Gewerkschaften zu verhindern. Diese Maßnahme führte dazu, dass serienweise Streike ausgebrochen sind.

Im J. 1908 konnten die Arbeiter noch den 1. Mai feiern, allerdings bedeutete das nur gänzliche oder teilweise Arbeitspause. Von einer öffentlichen Feier konnte keine Rede sein. Aus den folgenden Jahren hören wir auch von keiner Arbeitspause mehr.

Mit der annähernden Gefahr des ersten Weltkrieges ist es zu erklären, daß der Arbeiterschaft Scheinkonzessionen gegeben wurden. Nach langjährigen Verzögerungen konnte sich 1914 die Gewerkschaft der Erdarbeiten wieder organisieren.

Zum Ende des dargestellten Abschnittes der Arbeiterbewegung von Keszthely machte der erste Weltkrieg einen Punkt und setzte einen neuen Abschnitt der Entwicklung in Bewegung. Dieser wird in einer folgenden Arbeit behandelt.

Károly Sági

Données relatives à l'histoire du mouvement ouvrier de Keszthely (1902—1914)

Keszthely dont la population ne s'élevait qu'à 4523 habitants en 1863, en comptait déjà 10621 en 1937. Cette augmentation numérique résulte de l'accroissement naturel, et l'immigration y est insignifiante.

Les exploitations paysannes, l'artisanat, l'industrie et le commerce n'occupaient qu'une petite fraction de la main-d'oeuvre locale, qui utilisait en premier lieu les possibilités de travaux agricoles offertes par le majorat de Festetics. Depuis 1861, le tourisme du Balaton devint un facteur important de la vie économique de Keszthely, et c'est aux travaux de construction qui s'y rapportent que nous pouvons attribuer le rôle important des travailleurs de l'industrie du bâtiment dans l'histoire du mouvement ouvrier de Keszthely.

Dans notre région, le parti social-démocrate commença ses fonctions en 1902. Jusqu'en 1914, le mouvement ouvrier de Keszthely assumait une fonction organique des travaux du parti social-démocrate. C'est sous cette influence que dès 1902 les travailleurs de l'industrie du bâtiment se groupèrent en syndicat. En 1903, on parle de l'organisation du parti social-démocrate qui, à partir de cette date organise activement les fêtes du 1er mai, les grèves déclenchées pour l'augmentation des salaires et l'amélioration des conditions de travail, et les meetings destinés à populariser la politique du parti. En 1904, on pensa à publier un journal local hebdomadaire social-démocrate. En 1905, avec un programme social-démocrate, Kálmán Jócsák posa sa candidature aux élections législatives dans la circonscription de Keszthely, bien entendu, sans succès. En 1905, Jakab Gyurkó mourut; c'était un des membres les plus actifs du parti social-démocrate local. Ce fut à son enterrement que le drapeau rouge parut pour la première fois publiquement à Keszthely.

En 1906, les ouvriers agricoles fondent leur syndicat, bientôt suivis de ceux de l'industrie du cuir, du bois et de celui des tailleurs.

En 1907, les proportions du développement du mouvement ouvrier prenant dans tout le pays des proportions dangereuses, le gouvernement se mit à l'attaquer. La restriction de la liberté de la presse constitue une des armes importantes de l'attaque des pouvoirs publics. Les journaux de Keszthely: *Keszthelyi Hírlap* et *Balatonvidék* qui jusqu'ici, conformément à leur politique bourgeoise communiqueaient les moindres événements relatifs au mouvement ouvrier, cessèrent de publier des nouvelles de ce genre.

En 1907, les autorités commencèrent à interdire les activités des syndicats et veillèrent de plus en plus à empêcher qu'il ne s'en fonde de nouveaux. Cette mesure déclenche une série de grèves.

En 1908, les travailleurs de Keszthely purent encore fêter le 1er mai, mais cette fête ne signifiait qu'un jour chômé entièrement ou partiellement. Il ne pouvait être question de cérémonie publique.

Au cours des années suivantes nous n'en trouvons pas même autant.

Le danger de la première guerre mondiale approchant explique les simulacres de concessions accordées aux ouvriers. C'est ainsi qu'en 1914, le syndicat des ouvriers agricoles de Keszthely put être constitué de nouveau, après des attermoiments de plusieurs années.

La première guerre mondiale vint mettre le point final à la période du mouvement ouvrier de Keszthely esquissé ci-dessus, et ouvrir une nouvelle phase de développement que nous proposons de résumer dans un prochain article.

Károly Sági

МАТЕРИАЛЫ К ИСТОРИИ РАБОЧЕГО ДВИЖЕНИЯ В Г. КЕСТХЕЙ (1902—1914 ГГ.)

Численность жителей г. Кестхей в 1863 г. была равна 4523, а в 1937 г. она возросла до 10 621. Численный рост связан с естественным приростом населения; иммиграция не играет никакой роли.

Крестьянское хозяйство, кустарное производство, промышленность и торговля требуют только небольшой части рабочей силы, имеющейся в городе. Возможность для местной рабочей силы открывалась в начале века в первую очередь на латифундиях, неразделимых родовых имениях Фештетичев. Туризм Балатона, начиная с 1861 года, сыграла важную роль в экономической жизни Кестхей, и постройками, связанными с последним, объясняется важное значение рабочих строительной промышленности в истории рабочего движения в Кестхее.

Деятельность социал-демократической партии началась здесь в 1902 г. Рабочее движение г. Кестхей до 1914 г. было органически связано с работой социал-демократической партии. Под ее влиянием рабочие строительной промышленности уже в 1902 уплотнились в профсоюзе. Начиная с 1903 года говорится уже о кестхейской социал-демократической партийной организации, которая с этого времени является активным организатором первомайских праздников, забастовок за повышение заработной платы и условий труда, массовых собраний, где политика партии популяризовалась. В 1904 г. возникает и план издания местной социал-демократической газеты. В 1905 г. на выборах парламента Калман Йочак выступил с программой социал-демократической партии в кестхейском избирательном округе, разумеется, без результата. В 1905 г. умер Якаб Гурко, один из наиболее активных членов жизни местной социал-демократической партии. На его похоронах появилось красное знамя впервые публично в Кестхее.

В 1906 г. землекопы организовались в профсоюзе, затем сформировались профсоюзы рабочих кожевен-

ной и деревообрабатывающей промышленности и портных.

Развертывание рабочего движения стало угрозой для правящих кругов по всей стране, и в 1907 г. начинается атака правительства против него. Одним из важных орудий нападения административной власти является ограничение свободы печати. Кестхейские газеты, Кестхей Хирлап и Балатонвидек, которые до тех пор, хотя и в соответствии со своими буржуазными политическими соображениями, но подробно давали отчет о всех мерах рабочего движения, прекратили сообщения о такого рода новостях.

В 1907 г. органы власти приступили к запрещению деятельности профсоюзов и в повышенной мере заботились о препятствовании формированию новых профессиональных союзов. Эти мероприятия вызвали целый ряд забастовок.

В 1908 г. работники Кестхей еще смогли праздновать первое мая, но этот праздник означал только частичный или полный перерыв в работе. О публичном празднике и речь не была. В следующих годах и об этом не слышим.

Приближающейся угрозой первой мировой войны объясняется, что рабочее движение добыло себе некоторые уступки для вида. Из числа последних можно упомянуть, что профессиональная организация кестхейских землекопов в 1914 г. после длительной волокиты смогла вновь сформироваться.

Конечным пунктом вышеописанного этапа кестхейского рабочего движения является начало первой мировой войны. В то же время начинается новый этап развития. Но это уже будет предметом другого очерка.

КАРОЙ ШАГИ

